

PARTICIPAREA FEMEILOR ÎN PROCESUL DE TRANZIȚIE JUSTĂ

Analiza condițiilor sociale și de muncă
ale femeilor din Valea Jiului

Autoare:

Mădălina Muscă

Elena Trifan

Bankwatch
FOR PEOPLE AND ENVIRONMENT

Mădălina Muscă / Elena Trifan

**PARTICIPAREA FEMEILOR
ÎN PROCESUL DE TRANZIȚIE JUSTĂ.
Analiza condițiilor sociale și de muncă
ale femeilor din Valea Jiului**

Bankwatch România

Splaiul Independenței, nr. 1, București, România
031 438 24 89
bucharest@bankwatch.org
www.bankwatch.ro

Asociația Front

front.feminist@gmail.com
www.feminism-romania.ro

Editor: Ovidiu Anemțoaicei

Foto: arhiva personală a doamnei Imola Martonossy

Copertă: Ileana Szasz

Tehnoredactare: Stelian Bigan

Despre autoare

Mădălina Muscă este antropolog social cu un doctorat la SNSPA despre dificultățile educaționale ale copiilor romi din mediul rural și dinamica de putere implicate în procesul de școlarizare. A coordonat și participat în proiecte de cercetare legate de educație, muncă, problemele întâlnite de copiii din centrele de detenție, cămine culturale din mediul rural, experiențele muncitorilor migranți în contextul pandemiei.

Elena Trifan este doctor în sociologie din 2016. Ea este cadru didactic asociat al SNSPA cu experiență vastă în cercetarea aplicată. A colaborat cu numeroase instituții guvernamentale (UEFISCDI, ANPIS, INCFC) și non-guvernamentale (Banca Mondială, Terre des Hommes) unde a participat la cercetări despre calitatea vieții studenților din România sau procesul de dezinstituționalizare pentru copii și persoane cu dizabilități.

Dreptul de proprietate intelectuală și finanțare

Raportul a fost redactat de Elena Trifan și Mădălina Muscă în cadrul proiectului „Integrarea femeilor în procesul de tranziție justă în Valea Jiului” implementat de Bankwatch România în parteneriat cu Asociația Front.

Acest raport a fost publicat cu sprijin financiar parțial al Uniunii Europene și parțial al Fundației pentru o Societate Deschisă în cooperare cu Inițiativa pentru o Societate Deschisă pentru Europa (OSIFE). Conținutul acestei publicații este responsabilitatea exclusivă a Asociației Bankwatch România și nu reflectă poziția Uniunii Europene.

Mădălina Muscă / Elena Trifan

**PARTICIPAREA FEMEILOR
ÎN PROCESUL
DE TRANZIȚIE JUSTĂ**

Analiza condițiilor sociale
și de muncă
ale femeilor din Valea Jiului

Cuprins

Rezumat executiv	7
A. INTRODUCERE	11
I. Metodologie	12
II. Context general și local privind zonele miniere și specificul activității femeilor	13
III. Introducere în politicile sociale privind tranziția justă în contextul asigurării egalității de gen	18
IV. Politici sociale globale, naționale și locale privind tranziția energetică	23
V. Exemple de bune practici în alte zone	28
B. REZULTATELE CERCETĂRII	33
I. Munca salariată a femeilor în Valea Jiului	33
II. Accesul la educație	53
III. Accesul la sănătate	65
IV. Accesul la servicii sociale	70
V. Calitatea locuirii	74
VI. Perspective asupra dezvoltării zonei	76
C. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	83
Bibliografie	93

Rezumat executiv

Necesitatea decarbonizării treptate a economiei a determinat în ultimii ani și în țara noastră discuții, strategii și planuri pentru o tranziție justă. Închiderea minelor, una dintre componentele centrale ale eliminării cărbunelui din economie, este însă o realitate care afectează încă din 1997, odată cu restructurările masive din sectorul minier, comunitățile din Valea Jiului, bazate preponderent pe o economie mono-industrială. Modul în care s-a realizat procesul a fost cât se poate de departe de ideea de tranziție justă, prin lipsa de planificare anticipată, riguroasă și măsuri adaptate specificului zonei și nevoilor muncitorilor și muncitoarelor din orașele afectate. Direcțiile de intervenție, măsurile economice și de protecție socială adoptate până acum s-au adresat în mod exclusiv persoanelor care au lucrat în mine (majoritar bărbați). Iar strategiilor, planurilor și acțiunilor curente le lipsește perspectiva de gen în ceea ce privește măsurile ce urmează a fi implementate în următorii ani. Raportul de față își propune, prin analiza modului în care tranziția către decarbonizare a afectat viețile femeilor din zona minieră Valea Jiului, să sublinieze că eforturile pentru o tranziție justă și cele pentru egalitate de gen nu pot funcționa decât împreună.

Prima parte a raportului reprezintă o analiză a contextului general și local din zonele miniere și a specificului activității femeilor pentru a arăta cum genul are un rol crucial în modul în care funcționează relațiile și rolurile din comunitățile monoindustriale. Sunt analizate politicile sociale privind tranziția justă în contextul asigurării egalității de gen, dar și politici sociale globale, naționale și locale privind tranziția energetică pentru ca ulterior să prezentăm câteva exemple de bune practici în ceea ce privește tranziția justă din alte zone miniere. A doua parte a raportului prezintă rezultatele cercetării desfășurate în orașele din Valea Jiului. Analiza prezintă dintr-o perspectivă intersecțională calitatea vieții femeilor din Valea Jiului, încercând să adreseze totalitatea aspectelor vieții acestora pentru a evidenția că soluțiile de viitor în zonele aflate în procesul de decarbonificare trebuie să țină cont de nevoile și problemele specifice care afectează femeile. Domeniile pe care ne-am axat au fost: participarea la piața muncii, munca domestică, îngrijirea copiilor și vârstnicilor, serviciile sociale și de sănătate.

În ceea ce privește piața muncii, în urmă cercetării, am identificat **cinci traiectorii specifice** ale femeilor din Valea Jiului. **(1)** Femeile în vârstă care au trăit cel mai direct închiderea minelor și a industriei conexe pentru care aceasta a reprezentat o traumă majoră. Acestea, în cazurile cele mai ferice, se bazează pe pensia pe care o primesc și pe sprijinul familiei, însă în multe situații acestea sunt complet vulnerabile și singure, având drept suport vecinii și ajutorul din partea serviciilor de asistență socială. **(2)** Femeile care se aflau în câmpul muncii în momentul închiderii minelor care în cele mai multe dintre cazuri au încercat diverse traiectorii

profesionale care au inclus inclusiv migrația către alte orașe din România sau din străinătate. (3) Femeile care au avut condiții favorabile pentru a avea acces la studii superioare, dar și la un loc de muncă în stabil. Sunt persoanele care lucrează în instituții ale statului, în organizații non guvernamentale sau mici antreprenoare. (4) Femeile care nu au avut acces la educație și nici la locuri de muncă. Pentru aceste persoane accesul la locuri de muncă stabile devine și mai dificil în momentul în care există și copii. În cele mai multe situații acestea supraviețuiesc prin diferite forme de asistență socială și prin muncă sezonieră. (5) Femeile care se află în căutarea locurilor de muncă plătite decent, pe care nu le pot obține cu toate că au avut acces la educație. Experiența acestora este marcată de traiectorii flexibile de muncă, în care munca în străinătate reprezintă o sursă importantă pentru asigurarea unor lucruri de bază cum ar fi locuirea.

Situația locurilor de muncă în comunitatea din Valea Jiului este marcată de trei fenomene îngrijorătoare care afectează calitatea vieții femeilor:

- locuri de muncă plătite prost
- locuri de muncă precare
- migrația

Procesul de decarbonificare și închidere a minelor a însemnat pentru multe din femeile din Valea Jiului și că presiunea muncii salariale s-a adăugat celei domestice și de îngrijire și/sau reproducere socială. Așa cum am subliniat în capitolul privind accesul la educație, **lipsa de acces la servicii publice de educație de tip creșă, grădiniță cu program prelungit, after-school** a însemnat punerea pe umerii femeilor, mai ales în cazul celor cu situații economico-sociale instabile dar nu

numai, a responsabilității creșterii și educației copilului/copiilor. De asemenea, în toate orașele avute în vedere de studiu există un nivel ridicat de stratificare socială, care se răsfrânge asupra calității discrepante a școlilor, în funcție de cartierele în care se află, iar reușita școlară a copiilor este condiționată de cele mai multe de ori de investiția resurselor financiare din partea familiei. Pentru a face față presiunilor financiare, **multe dintre femei au ales migrația ca strategie economică.** Acest fenomen se răsfrânge atât asupra școlilor prin declinul demografic, asupra copiilor rămași în grija rudelor, bunicilor sau vecinilor prin creșterea absenteismului, abandonului școlar, al numărului de mame minore, dar și asupra vârstnicilor, pentru care femeile din familia extinsă sunt principala structură de sprijin. Astfel, **lipsa sau insuficienta dezvoltare a infrastructurii educaționale și de îngrijire se corelează cu problemele legate de situația locurilor de muncă.**

În cadrul cercetării am identificat de asemenea probleme legate de **lipsa de acces la servicii medicale de bază de calitate**, mai ales în ceea ce privește medicina de familie, dar și cea de maternitate, neonatologie și pediatrie.

A. Introducere

Tranziția în Valea Jiului nu a fost o tranziție justă. În primul rând pentru că au fost și sunt suportate costurile acestui proces de către muncitorii, muncitoarele și comunitățile din zonă. Iar consecințele acestor decizii injuste se observă și în prezent, lipsa locurilor de muncă și a unor condiții decente de viață pentru o bună parte din populație stând drept dovadă. Eliminarea cărbunelui din mixul energetic global și din utilizarea ca energie primară implică în primul rând anticiparea timpurie a duratei de operare a minelor și planificarea îndelungată și riguroasă pentru o tranziție justă. Acest proces a fost însă unul abrupt în cazul Văii Jiului iar lipsa unor măsuri de planificare anticipată care să adreseze eficient închiderea minelor, pierderea locurilor de muncă și lipsa unor măsuri reale de diversificare a economiei locale care să suplinească nevoile forței de muncă existente se resimt și la nivel personal și emoțional prin lipsa încrederii în viitor și a capacității de gestionare a problemelor comunității. În plus, direcțiile de intervenție, măsurile economice și de protecție socială adoptate s-au adresat în mod exclusiv persoanelor care au lucrat în mine, în cele mai multe cazuri acestea fiind persoane de gen masculin. Demersul de față își propune să contribuie la un proces de

remediere a acestei forme de inegalitate, concentrându-se pe analiza modului în care tranziția către decarbonificare a afectat viețile femeilor din zona minieră Valea Jiului.

Raportul are o perspectivă intersecțională care implică în analiză mai multe aspecte în ceea ce privește procesul de decarbonificare. Dacă istoric conceptul de tranziție justă a fost dezvoltat pentru a remedia și demonta diviziunea muncă-natură, adăugarea dimensiunii de gen reprezintă un proces important de reconciliere a diferențelor de gen care sunt tradițional prezente în special în comunitățile miniere.

Raportul este o cercetare exploratorie care documentează calitatea vieții femeilor din Valea Jiului. Acesta are o abordare comprehensivă, încercând să adreseze totalitatea aspectelor vieții femeilor din Vale, dar nu este un demers exhaustiv, întrucât prin amploarea sa nu poate cuprinde totalitatea experiențelor posibile. Specific cercetării exploratorii, metodologia este una calitativă.

Scopul cercetării este de a oferi o bază documentată pentru viitoare propuneri de politici publice care urmăresc tranziția justă în Valea Jiului din perspectiva egalității de gen și a incluziunii sociale.

I. Metodologie

Întrucât obiectivul principal al cercetării a fost analiza calității vieții femeilor din Valea Jiului în vederea identificării principalelor zone de intervenție pentru dezvoltarea unei campanii de advocacy, cercetarea are o profundă componentă aplicată. Eșantionarea în acest caz a fost teoretică – selectarea celor

mai relevante experiențe în funcție de diferite caracteristici socio-demografice. Genul a fost singurul aspect fix, toate persoanele intervievate fiind femei. Pentru celelalte caracteristici socio-demografice, vârstă, educație, ocupație (ce a cuprins atât aspectul formal al muncii salariate, cât și cel al muncii domestice, existența experiențelor migrației sau a persoanelor în îngrijire), am încercat să avem în vedere o diversitate cât mai mare a acestora. De asemenea, au fost intervievate și persoane care au poziții relevante în administrația locală, în domeniul asistenței sociale și al ocupării forței de muncă. Un alt factor important a fost obținerea unei diversități și din punct de vedere geografic – cercetarea s-a axat pe cele 6 orașe din Valea Jiului: Petroșani, Petrila, Vulcan, Lupeni, Aninoasa și Uricani. Este important de menționat că atingerea tuturor caracteristicilor nu a fost posibilă din motive ce țin de limitarea de timp. Astfel, au fost intervievate 21 de persoane de gen feminin din Valea Jiului, interviurile au fost față în față, mai puțin 3 dintre acestea, care au avut loc la telefon. Durata discuțiilor ghidate a variat între 40 și 120 de minute. Majoritatea interviurilor au fost individuale, dar au avut loc și două discuții de grup.

II. Context general și local privind zonele miniere și specificul activității femeilor

Zonele miniere sunt definite printr-o serie de caracteristici specifice. Acestea sunt dependente de resurse care nu sunt regenerabile, deci se confruntă constant cu nesiguranța

provocată de faptul că resursele se vor epuiza sau punctul de extracție va deveni neviabil economic și se va închide (Martinez-Fernandez et al. 2012). De asemenea, sunt zone monoindustriale iar comunitățile care locuiesc aici depind în mod esențial de o singură industrie – industria extractivă – ceea ce le face să fie caracterizate și de instabilitate economică. Peste această nesiguranță economică se adaugă moștenirea degradării mediului.

Comunitățile miniere tind în general să fie localizate fie în poziții geografic îndepărtate de alte zone metropolitane sau sunt considerate periferice din punct de vedere economic. Poziționarea în periferia geografică și/sau economică le face să fie excluse din fluxurile globale de cunoștințe. Martinez-Fernandez et al. (2012) le consideră ca fiind la marginea „orașului informațional” al lui Castells (1997), așadar excluse din rețelele sofisticate de cunoaștere în care sunt integrate corporațiile foarte competitive (Castells, 2000; 2002). În timp ce orașele din centru și corporațiile utilizează rețelele globale de cunoștințe, orașele miniere rămân izolate de cunoștințele cu adevărat globale.

Comunitățile miniere au avut un loc important în cercetările privind munca și procesele de dezindustrializare. Există însă și un grup mai restrâns de lucrări care analizează legăturile dintre muncă și comunitate în care sunt incluse și aspectele familiale. Cea mai ilustrativă în acest sens este *Coals Our Life* (1956) care explorează influența muncii, a timpului liber și a familiei asupra vieții sociale a unui oraș industrial din West Yorkshire și care subliniază cum munca în mină accentuează organizarea de tip familie nucleară. Alte analize (Williams 1981) au observat cum în timp ce minerii se pot

confrunța cu inegalități de clasă care se manifestă, de exemplu, prin lipsa de control asupra locurilor lor de muncă, femeile se luptă cu inegalități în relațiile lor maritale, deoarece sunt de obicei izolate de familie, își asumă toate muncile casnice și au oportunități limitate de muncă remunerată. Comunitățile miniere sunt descrise adesea ca zone profund stratificate și segregate din punct de vedere al genului – bărbații sunt cei care lucrează și care aduc venitul în familie, pe când femeile se ocupă de spațiul domestic.

În cele mai multe țări, bărbații dețin majoritatea covârșitoare a locurilor de muncă formale din sectorul cărbunelui, în special din minerit (Smith 2021 apud Kuykendall și Potter 2019, Nayak 2020). Femeile care lucrează în sectorul cărbunelui au tendința de a fi angajate în posturi de funcționar și non-tehnice sau, în unele țări, lucrează în mod informal drept culegătoare de cărbune sau în condiții similare muncii de sclavie în minele ilegale (The Advocates for Human Rights 2019).

Bennet (2015) descrie cum moștenirea industrială, gospodăriile și valorile care caracterizează o fostă comunitate minieră de cărbune modelează discursurile care influențează ceea ce poate fi gândit, spus și făcut. O abordare a economiei dintr-o perspectivă de gen este concepută în sens larg pentru a cuprinde nu doar munca salariată, ci, de asemenea, și acest lucru este important pentru femei (McDowell 2008b; McDonald, Mayes și Pini 2012), munca domestică și asistența socială de stat.

Mai mult decât atât, Bennet (2015) argumentează că femeile au o relație complexă cu *fantomele* gospodăriilor patriarhale și cu trecutul industrial care a modelat comunitățile carbonifere, ceea ce se regăsește și în cercetarea de față.

Ce remarcă Bennet este că femeile amintesc constant despre distrugerea acestora, simultan încercând să scape de ele, dar nutrind unele dintre valorile care le-au susținut și (re) acționând conștient și mai puțin conștient față de ele:

Experiențele femeilor mai tinere cu privire la intersecția dintre regimurile de clasă și de gen sunt bântuite de geologia patriarhală a locului, de suferința provocată de eradicarea unei industrii, de sentimentul că mamele, nu furnizorii de servicii de îngrijire a copiilor, ar trebui să aibă grijă de copiii lor mici pentru a-i ține aproape și a-i proteja de traumele pe care ele (au fost martorele altora) le trăiesc. (Bennett 2015).

În majoritatea țărilor, în locul spațiilor industriilor extractive au apărut fabrici, companii de servicii de suport clienți, clădiri în care companiile angajează oameni pe salarii mici și în condiții nesigure – contractele cu zero ore, utilizarea agențiilor de muncă temporară și sistemele bazate pe puncte care măsoară eficiența sau relocarea companiei (Bennet 2015).

Poziția periferică a zonelor miniere într-o economie globală în care cercetarea și dezvoltarea și sediile centrale ale companiilor sunt localizate în altă parte înseamnă că salariile și alte costuri sunt menținute la un nivel scăzut pentru a concura pentru locuri de muncă și investiții. Drepturile lucrătorilor și reprezentarea lor prin apartenența la sindicate s-au diminuat odată cu creșterea agențiilor de muncă temporară care angajează și refuză lucrători în evidența lor, în funcție de fluxul și refluxul cererii (în altă parte) de bunuri și servicii. În timp ce femeile nu și-ar dori pentru bărbați revenirea la minele de cărbuni sau la locurile de muncă periculoase și care le afectează corpul, ele sunt nostalgice după o perioadă în care lucrătorii aveau mai multe drepturi, susținute

de sindicate mai puternice, de disponibilitatea și o mai mare siguranță a locurilor de muncă. Relatările nostalgice cu privire la munca remunerată din trecut sunt revelatoare în ceea ce privește experiențele contemporane de muncă (Davis 1979; Bennett 2004), expunând anxietatea cauzată de nesiguranța locului de muncă (Bennet 2015).

În România, cercetarea lui David Kideckel (2004, 2010) rămâne emblematică pentru efectele tranziției în zonele monoindustriale. Analiza acestuia scoate în evidență consecințele dezindustrializării și a procesului de trecere la economia de piață pentru muncitorii din două zone industrializate – Valea Jiului și Făgăraș. Kideckel (2004) subliniază cum tranziția a adus o importantă devalorizare a statutului bărbaților din Vale – de la „mineri de mare renume, foști eroi socialiști și flagelul guvernelor socialiste și postsocialiste deopotrivă” aceștia au devenit dispensabili, inutili, „viețile lor fiind batjocorite ca niște anacronisme fără valoare” (56). În paralel, femeile se plâng de munca neîncetată, de izolare, de declinul statutului familial, de denigrarea soților lor și de lipsa de viitor a copiilor lor. În volumul publicat în limba română, *România postsocialistă. Munca, trupul și cultura clasei muncitoare* (2010), Kideckel detaliază aspecte precum impactul pe care închiderea industriei miniere l-a avut asupra sănătății fizice și mintale ale minerilor, disensiunile care au apărut între mineri și non-mineri, dar și cum au fost afectate și relațiile de gen din comunitate. Pornind de la glumele pe care aceștia le făceau un subteran, cu substrat sexual, acestea, acum dezvăluie conflictele interne legate de identitatea de gen:

(...) dacă soția unui miner este obligată să muncească sau dacă bărbatul își asumă niște responsabilități domestice în

ideea de a scoate lucrurile la capăt, acesta consideră că nu procedează după normele potrivite genului său, iar sentimentul unui eșec personal definitiv face ca glumele din subteran să pară mai puțin comice și mai curând amenințătoare (186).

III. Introducere în politicile sociale privind tranziția justă în contextul asigurării egalității de gen

Conceptul de **tranziție justă** a fost dezvoltat de către sindicate ca o punte de legătură între preocupările legate de mediu și cele sociale. Bazele acestuia au fost puse în anii 1970 și 1980 de către lucrătorii din Statele Unite ca răspuns la constrângerile exercitate de către companiile din zonele monoindustriale, acestea având o putere mai mare în comunități în lipsa altor opțiuni de muncă, forțându-le să lucreze într-un mediu nesănătos și toxic pentru a-și asigura traiul (Morena, Krause și Stevis, 2020). Conceptul a avut și scopul de a depăși dezbateră „muncă versus natură” în care muncitorii și sindicatele sunt portretizate ca opunându-se măsurilor care ar opri schimbările climatice deoarece acestea implică pierderea locurilor de muncă. Conform recomandărilor¹ Organizației Internaționale a Muncii (OIM), tranziția justă implică

---

¹ ILO. „Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all.” (2015). Disponibil la: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf

întotdeauna dialog social între sindicate, angajatori și autoritățile statului.

Preocuparea pentru includerea egalității de gen în măsurile de tranziție justă este una recentă. Însă egalitatea de gen este unul dintre cele șapte principii directoare din Orientările OIM privind tranziția echitabilă și politicile și programele dezvoltate pentru aceasta. Provocarea tranziției juste este o oportunitate pentru transformarea normelor de gen și promovarea egalității de gen, inclusiv în lumea muncii, prin care femeile să aibă posibilitatea de a participa în calitate de actori, inclusiv la nivel decizional și de conducere, la combaterea schimbărilor climatice și stimularea dezvoltării sustenabile (Dhir 2017). Tranziția justă reprezintă o oportunitate mai ales pentru a combate segregarea sectorială și profesională dintre femei și bărbați, pentru eradicarea diferențelor salariale și de competențe sau consolidarea protecției sociale (ibid:4).

În plus, planul de acțiune în ceea ce privește genul (GAP) al Acordului de la Paris, adoptat la COP25, solicită o mai bună punere în aplicare a acțiunilor climatice care să țină seama de gen la toate nivelurile – o tranziție justă înseamnă că nu vor fi suportate de muncitori costurile legate de măsurile de protecție a mediului, iar comunitățile vor fi protejate de consecințele dispariției unor locuri de muncă (Smith 2021).

Studiile care privesc închiderea minelor și a termocentralelor pe bază de cărbune urmăresc mai mult reacțiile actorilor instituționali și în mai mică măsură documentează percepțiile și raportările muncitorilor, muncitoarelor și comunităților cu privire la procesul de închidere (Strambo, Aung, Atteridge 2019). În plus, majoritatea studiilor existente privind tranziția și închiderea minelor au luat în calcul preponderent

modul în care acestea au afectat minerii, de regulă aceștia fiind persoane de gen masculin. Există, însă și o serie de lucrări care au pus în legătură tranziția din zonele carbonifere și modul în care închiderea minelor a influențat viața femeilor din respectivele comunități. Cu toate acestea, deși preocuparea includerii explicite a dimensiunii de gen în acest proces este una recentă, pe lângă documentele și rapoartele prezentate mai sus, intersecția dintre gen și tranziție justă este prezentă și în studiile academice. În acest sens, conform unei recenzii recente de literatură (Walk et al. 2021), un loc important printre temele analizate îl are cea a efectelor tranziției asupra pieței muncii în funcție de gen. În perioada tranziției, lucrătorii, predominant bărbați, au fost supuși unor concedieri masive, în timp ce impactul asupra femeilor a avut loc pe piețele muncii secundare și terțiare. **Pentru a compensa scăderea veniturilor gospodăriilor, femeile au intrat și ele pe piața muncii remunerate** (Beatty 2016). În cele mai multe cazuri (Walk et al. 2021) studiile realizate au arătat o creștere a ratelor de ocupare a forței de muncă feminine în urma tranziției, iar în unele cazuri și o creștere a locurilor de muncă în general. În recenzia lui Walk este prezentat un aspect foarte important în ceea ce privește tranziția justă și scopul acestui raport: „condițiile din aceste locuri de muncă sunt, de obicei, raportate ca fiind mai precare, prost plătite și nesigure în comparație cu locurile de muncă relativ sigure din minerit” (ibid: 12). Christina Beatty (2016) analizează în ce măsură piața locală a muncii pentru femei funcționează independent de piața muncii pentru bărbați și modul în care aceasta s-a schimbat de-a lungul timpului. Analiza ei este un studiu de caz în bazinele carbonifere engleze și galeze.

Concluziile studiului evidențiază că imediat după închiderea minelor are loc o creștere a ratei de ocupare în munca remunerată în rândul femeilor din zonele carbonifere, în timp ce rata de activitate economică în rândul bărbaților în vârstă de muncă scade. Însă, în timp bărbații care lucrau la mină ajung să nu mai performeze ca ceea ce este considerat populație activă, aceștia fiind o generație ce nu intră în competiție pe locurile de muncă ocupate de femei, generațiile viitoare de bărbați sunt. Beatty (2016) concluzionează că dinamica schimbării în timp din bazinele carbonifere sugerează că femeile se confruntă din ce în ce mai mult cu concurența bărbaților pentru locurile de muncă din afara cărbunelui. Astfel, în bazinele carbonifere, un grup mai tânăr de bărbați care, cu o generație în urmă ar fi găsit locuri de muncă în industria cărbunelui, acum se pot angaja în schimb în magazine, hoteluri, catering, spitale și birouri, deseori în roluri care, cândva, ar fi putut fi ocupate de femei. Așadar, ei au făcut ca piața muncii din aceste zone să fie mai dificilă pentru femei. În acest fel, consecințele pierderii locurilor de muncă de către bărbați sunt transmise, în parte, de la bărbați la femei (28).

O altă consecință importantă a tranziției analizată în câteva studii academice a fost **declinul comunităților din cauza migrației**, focusul fiind asupra diferitelor traiectorii ale migrației. În Appalachia (SUA) bărbații erau cei care migrau către locuri de muncă în construcții (Oberhauser 1995), în timp ce în Lusația femeile tinere erau cele care plecau în căutarea de locuri de muncă (Jacobsen, Winkler și Cottbus 2012 apud. Walk et al. 2021). Un alt aspect menționat este **scăderea activităților comunitare, al spiritului comunitar și al solidarității**. Spre exemplu, în cazul României, tranziția a

distrus încrederea între membrii comunității, punând minerii activi care au întrerupt greva (din diverse motive, adesea financiare) împotriva foștilor lor colegi, care au rămas apoi fără loc de muncă (Kideckel 2004).

Modul în care tranziția a afectat **dinamicile familiale** este o altă temă prezentă în studiile privind tranziția în comunitățile monoindustriale. Un subiect tratat frecvent este faptul că bărbații au început să petreacă mai mult timp acasă, în timp ce femeile au început să meargă la muncă, ceea ce în unele cazuri a dus la liberalizarea rolurilor de gen (Walk et al. 2021) dar în cele mai multe dintre analize inegalitățile de gen au rămas neschimbate. Mai mult decât atât, numeroase studii au evidențiat că volumul total de muncă al femeilor a crescut, muncii domestice adăugându-i-se și munca salariată (ibid.). O altă temă abordată este creșterea conflictelor domestice în acest context (ibidem). Cauzele acestora sunt multiple, dar studiile au evidențiat „juxtapunerea dintre responsabilitățile tradiționale ale femeilor în gospodărie și natura schimbătoare a pozițiilor sociale ale femeilor prin angajare profesională sau politică și eroziunea rezultată a ordinii tradiționale de gen” (ibid: 14). În ceea ce privește implicarea politică și activistă a femeilor în procesele de tranziție, acestea nu au fost incluse în mod formal – din cauza lipsei de acces în instituții – ci au acționat prin rețele informale.

Studiile subliniază că amploarea efectelor economice, sociale și psihologice ale închiderii minelor asupra adaptării efective a comunității depinde de longevitatea minei și de măsura în care economia locală este condiționată de acest tip de activitate (Warhurst 1999), precum și de politicile structurale și de politicile companiilor miniere, sindicatelor,

guvernelor și comunităților. **Factorii determinanți privind adaptarea comunității și pentru pregătirea de închidere a minei sunt: diversificarea economiei locale, planificarea anticipată, precum și furnizarea de servicii cum ar fi consilierea, reconversia profesională, căutarea unui loc de muncă și asistență pentru relocare** (McDonald, Mayes și Pini 2012).

IV. Politici sociale globale, naționale și locale privind tranziția energetică

Cărbunele este considerat responsabil pentru peste 40% din emisiile globale de dioxid de carbon. Pentru a putea respecta Acordul de la Paris este necesară eliminarea în timp util a cărbunelui la nivel mondial². Presiunea de a renunța la combustibilii fosili în încercarea de a limita creșterea temperaturii la 1,5 grade Celsius conform Acordului de Paris și reiterată de raportul realizat de IPCC³ (care trage un semnal de alarmă despre necesitatea unor măsuri importante și rapide) au determinat mai multe traiectorii privind tranziția energetică.

La nivel global, numeroși actori instituționali și suprastatali au atras atenția asupra importanței unei tranziții juste în vederea atenuării efectelor schimbărilor climatice. ITUC subliniază că o „tranziție justă necesită un **sistem de protecție socială** care să prevină sărăcia și excluziunea socială pentru cei care își pierd (parțial) veniturile sau locurile de muncă din cauza efectelor schimbărilor climatice sau a atenuării

---

² <https://www.iea.org/reports/net-zero-by-2050>

³ <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097362>

acestora” (ITUC 2019: 416⁴). Acest sistem de protecție socială trebuie să conțină: – asistență medicală; indemnizație de boală; ajutor de șomaj; prestații pentru limită de vârstă; indemnizație pentru accidente de muncă; prestații familiale; indemnizație de maternitate; prestații de invaliditate; și prestații pentru urmași⁵. Pe lângă sistemul de protecție socială, sunt necesare și politici active legate de piața muncii care să faciliteze prin formare și reconversie trecerea către locuri de muncă *low carbon* (ibid.). Recomandările includ implementarea de programe publice de ocupare a forței de muncă (PEP) care contribuie la protecția mediului, de exemplu locuri de muncă care să se ocupe cu reîmpădurirea sau conservarea apei și a solului (ibid.). Plata pentru serviciile de mediu (PES), care are de obicei un scop principal de a asigura un obiectiv de mediu, poate contribui, de asemenea, la o economie de tranziție echitabilă prin sprijinirea mijloacelor de subsistență ale persoanelor cu venituri reduse (ibid.)

La nivel național și local au fost identificate trei direcții importante de politici în ceea ce privește tranziția justă: măsuri pentru persoanele care își pierd locul de muncă, politici de regenerare economică a comunităților și politici de împuternicire locală și regională a comunităților afectate. Ghidul construit de Bankwatch în ceea ce privește tranziția justă include 8 pași necesari pentru asigurarea procesului (Mustață 2017):

---

⁴ https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/role_of_social_protection_in_a_just_transition_en.pdf

⁵ [https://www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/legal-advice/WCMS_205340/lang-en/index.htm#:~:text=The%20Social%20Security%20\(Minimum%20Standards,nine%20branches%20of%20social%20security.](https://www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/legal-advice/WCMS_205340/lang-en/index.htm#:~:text=The%20Social%20Security%20(Minimum%20Standards,nine%20branches%20of%20social%20security.)

- Înțelegerea clară a conceptului – tranziția justă nu înseamnă doar atragerea de investitori ci măsuri construite local ce au în vedere: infrastructura publică, politici sociale, taxare, educație, venituri decente și asigurarea calității vieții
- Selectarea zonei afectate – zonă monoindustrială bazată pe o industrie care are un impact negativ asupra mediului, dar care angajează o mare parte din forța de muncă.
- Analizarea potențialului – context demografic, starea infrastructurii, mediul de afaceri și geografia
- Implicarea factorilor de decizie (autorități locale, centrale, sindicate, mediu de afaceri, mediu politic)
- Consultarea comunității
- Modele de bune practici
- Susținerea din partea autorităților centrale
- Identificarea instrumentelor financiare

În ceea ce privește situația României, mai ales în cazul Văii Jiului, modul în care s-a făcut tranziția nu a respectat principiile tranziției juste, decizia de închidere a minelor a fost luată fără a analiza impactul pe care aceasta îl va avea asupra comunităților locale, măsurile propuse nu au avut impactul așteptat (Haney, Shkaratan 2003). În prezent, eforturile au fost intensificate pentru a găsi soluții pentru o tranziție justă, dar pozițiile *stakeholderilor* sunt ambivalente. De asemenea, au fost întocmite documente care au în vedere acest obiectiv – Planul teritorial de tranziție justă Hunedoara (PTTJ)⁶ și

---

⁶ <https://adrvest.ro/wp-content/uploads/2021/04/Planul-Teritorial-pentru-Tranzitie-Justa-Hunedoara-2021-2027-Draft-1.pdf>

Strategia pentru tranziție de la cărbune a Văii Jiului⁷, prin care se asumă închiderea treptată a minelor de ulei până în 2027. Aceste două strategii sunt documentele de referință în ceea ce privește tranziția justă, însă măsurile propuse ignoră dimensiunea de gen a acestui proces. La o primă vedere și analizate într-o perspectivă restrânsă, asemeni multor politici publice și strategii, ele par a fi neutre din punct de vedere al genului. Cu toate acestea, ele nu iau în considerare faptul că efectele pe care le-a avut și le are procesul de decarbonificare se răsfrâng diferit asupra femeilor decât asupra bărbaților din comunitățile miniere și, astfel, accentuează problemele cu care se confruntă, așa cum vom evidenția în cadrul raportului.

Accesul dificil și lipsa de siguranță a locurilor de muncă afectează persoanele din Valea Jiului, indiferent de gen, însă în mod disproporționat femeile care pe lângă munca salariată au, în mod tradițional, alte două tipuri de muncă neremunerată în responsabilitatea lor: munca de educație/îngrijire/reproducere socială și munca domestică. Pentru a le degreva de aceste ultime două responsabilități, dar și pentru a încuraja participarea și implicarea acestora în viața economică și politică a comunităților sunt necesare măsuri specifice de sprijinire și protecție socială ce lipsesc sau sunt doar vizate în treacăt în PTTJ și Strategia pentru tranziție. Având în vedere munca salariată și munca neremunerată a femeilor mai ales din regiunile monoindustriale, măsurile de reconciliere a diferențelor de gen în aceste zone trebuie să aibă în

---

⁷ <https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/09/1abd1d8a7ae172a12c45bc79287ec26d.pdf>

primul rând în vedere modul în care are loc accesul la educație și îngrijire. În primele trei capitole ale secțiunii de prezentare și analiză a rezultatelor cercetării vom arăta că aceste două aspecte sunt acum deficitare și că cele două documente reper nu reușesc să adreseze aceste nevoi și probleme. De asemenea, așa cum vom evidenția, le lipsește o viziune intersecțională asupra procesului de tranziție: obiectivele au în vedere păstrarea sau atragerea forței de muncă tinere și îmbunătățirea condițiilor în principal pentru această categorie. Accentul pe angajarea formală ignoră persoanele care se ocupă de muncă informală (persoane cu nivel socio-educational scăzut), dar și populația neaptă de muncă și aici vorbim în primul rând despre vârstnici (cum populația Văii Jiului este într-un proces constant de îmbătrânire demografică), dar și alte categorii sociale care au nevoie de măsuri de protecție specifice (persoane cu dizabilități sau cu nevoi speciale de îngrijire, victime ale violenței domestice, categorii vulnerabile pe criterii etnice etc).

Toate politicile și strategiile care au în vedere o tranziție justă și sustenabilă trebuie să ia în considerare dimensiunea de gen atunci când vine vorba de provocări și oportunități legate de mediu. Însă nu ca o variabilă aparte ci ca un element constitutiv în modul în care sunt luate în calcul nevoile comunităților pentru care (și împreună cu care) sunt propuse măsurile respective și în modul în care sunt proiectate și implementate politicile publice.

V. Exemple de bune practici în alte zone

Exemple de bune practici în ceea ce privește revitalizarea economică (Sursa: *Cristina Martinez-Fernandez; Chung-Tong Wu; Laura K. Schatz; Nobuhisa Taira; José G. Vargas-Hernández (2012). The Shrinking Mining City: Urban Dynamics and Contested*)

Mount Isa, Australia

Strategiile de revitalizare economică au urmărit două direcții: (1) consolidarea rolului localității Mount Isa ca centru regional care oferă servicii în domeniul educației, sănătății și tehnologiilor miniere și (2) dezvoltarea turismului miner – multe active miniere sunt acum deținute și întreținute de oraș în scopuri turistice.

Sudbury, Canada

Sudbury a început procesul de revitalizare prin încurajarea industriilor TIC – atragerea centrelor de suport pentru clienți care au creat locuri de muncă și au îmbunătățit infrastructura IT a orașului, însă locurile de muncă din industria de suport pentru clienți sunt ușor de relocat, sunt prost remunerate, cu contracte part-time sau norme flexibile.

Yubari, Japonia

Orașul Yubari a pornit cu un dublu eșec – un parteneriat public–privat falimentar pentru a dezvolta un parc tematic și depășirea bugetului local cu cheltuielile pentru renovarea și cumpărarea caselor și a infrastructurii orașului. Orașul a intrat în faliment. În urma acestor evenimente, primăria a înființat

„Consiliul Cetățenilor pentru Regenerare din Yubari” pentru a ajuta la promovarea activităților cetățenilor în domeniul serviciilor publice și al gestionării comunității. Consiliul cetățenilor s-a organizat în trei grupuri de lucru pentru a se ocupa de (1) mediu, prevenirea criminalității și siguranța traficului; (2) turism și cultură și (3) bunăstare socială și viață. O caracteristică distinctivă a orașului Yubari este că grupurile de cetățeni și-au asumat un rol activ în asistarea unui consiliu municipal pentru a-și depăși dificultățile financiare.

Exemple de bune practici de (re)vitalizare a turismului
(Sursa: Campbell, S., Coenen, L. (2017), *Transitioning beyond coal: Lessons from the structural renewal of Europe's old industrial regions*, CCEP Working Paper 1709, November 2017. Crawford School of Public Policy, Australian National University)

Regiunea Zasavje, Slovenia – procesul de tranziție s-a concentrat pe promovarea turismului local – **organizarea de festivaluri** care au folosit fosta infrastructură minieră pentru a construi imaginea turistică a orașului și utilizarea fostelor clădiri industriale ca spații de spectacole; încurajarea ciclismului montan, raftingului și drumețiilor prin îmbunătățirea traseelor turistice și a informațiilor oferite pentru vizitatori, utilizarea siturilor reabilitate (cum ar fi zona de agrement Europark); și integrarea de noi căi turistice cu industriile existente. Asemenea, Regiunea Steirische Eisenstrass, Austria găzduiește un eveniment de motocross în mina de fier.

Muzee și muzeificare

Deschiderea Muzeului Guggenheim pe un fost sit industrial portuar din Bilbao, situat în inima Țării Bascilor din Spania – o veche regiune industrială specializată în mod tradițional

în oțel și construcții navale. Un domeniu conex de dezvoltare în sectorul turismului este potențialul muzeelor concepute pentru a onora patrimoniul regiunilor carbonifere, așa cum a fost implementat în regiunea Steirische Eisenstrass (Harfst, 2015). În mod similar, fostele mine, centrale electrice, fabrici de oțel sunt utilizate în prezent pentru a conserva și expune „cultura industrială” pentru turiști în Valea Ruhr, unde Zollverein (care a fost unul dintre cele mai mari complexe industriale de cărbune din Europa) este acum un sit al patrimoniului mondial UNESCO și un muzeu regional (Coenen et al., s.n.).

Spania (*Sursa: Cueto Alonso, Gerardo J. „New tourism uses for mining heritage in Spain.” (2016).*)

Valorificarea fostelor instalațiilor miniere – oportunitate de a recupera un patrimoniu care, fără o nouă activitate, s-ar fi deteriorat ireversibil. Succesul acestor inițiative turistice se bazează pe existența unui sector din ce în ce mai important de turiști care caută autenticitatea și specificitatea locurilor pe care le vizitează, iar patrimoniul minier răspunde cu siguranță în mod adecvat acestor cerințe. Cele mai bune rezultate pot fi observate în cazul acelor mine vechi care, înainte de închiderea lor au fost adaptate pentru o nouă utilizare turistică, ceea ce face posibilă conservarea unui număr mai mare de elemente care pot fi reutilizate, asigurându-se astfel că unele elemente cruciale pentru o interpretare corectă a trecutului minier nu se pierd.

Exemple de politici de protecție socială care contribuie la tranziție justă (*Sursa: ITUC Economic and Social Policy*

Brief. „The Role of Social Protection in a Just Transition.” ITUC CSI IGB: Geneva, Switzerland (2019)⁸.

Marea Britanie

Din 2013, Energy Company Obligation este o schemă de sprijin în domeniul eficienței energetice care contribuie la combaterea consumului de combustibil prin subvenționarea măsurilor de izolare pentru gospodării cu venituri mici pentru a economisi energie și a reduce facturile de electricitate. În plus, prin program persoanele cele mai vulnerabile primesc o subvenție de 140 de lire sterline pentru energie.

India

Începând cu 2005, Mahatma Gandhi Rural Employment Guarantee Act urmărește să îmbunătățească infrastructura rurală, să sporească resursele de pământ și de apă și să consolideze baza de resurse de subzistență a oamenilor săraci din mediul rural, prin asigurarea cel puțin o sută de zile de salariu necalificat garantat.

Egipt

Din 2014, guvernul egiptean a redus drastic subvențiile pentru combustibili, de care beneficiau în principal cei bogați, și a alocat mai multe resurse pentru sănătate, educație și protecție socială. Mai ales, a extins acoperirea programelor de protecție socială pentru familiile sărace, persoanele în vârstă, orfanii și persoanele cu handicap.

---

⁸ https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/role_of_social_protection_in_a_just_transition_en.pdf

Filipine

După ce taifunul Haiyan a lovit țara în 2013, guvernul a luat rapid măsuri pentru a extinde programul DILEEP. Acesta a oferit celor afectați de furtună până la 30 de zile de locuri de muncă salariată, protecție socială sub formă de venit temporar și asigurare de sănătate și de accidente.

B. Rezultatele cercetării

În continuare vom prezenta câteva dintre cele mai importante aspecte relevate în timpul cercetării care trebuie avute în procesul de tranziție justă astfel încât aceasta să includă și perspectiva localnicilor, dar mai ales a femeilor din aceste zone.

I. Munca salariată a femeilor în Valea Jiului

Pentru o înțelegere mai clară a relației pe care o au femeile din Valea Jiului cu munca vom clasifica experiențele în **cinci categorii**. Fiecare dintre aceste categorii sunt marcate de etape de schimbări socio-economice locale și globale care au structurat atât viața personală, cât și locurile de muncă și calitatea acestora în Valea Jiului.

Prima categorie descrie experiențele femeilor care au lucrat atât în perioada comunistă, cât și imediat după, iar în prezent sunt la pensie. Imaginea care s-a conturat asupra femeilor din Valea Jiului în perioada de glorie a mineritului este cea a femeilor preocupate exclusiv de munca domestică.

Soțiile de mineri sunt văzute ca ocupându-se exclusiv de îngrijirea casei și de creșterea copiilor. Cu toate acestea, în discuțiile cu femeile din Vale am regăsit în multe cazuri exemple de femei care lucrau și în acea perioadă. Femeile nu lucrau în subteran, dar aveau locuri de muncă în industria din jurul minei. Multe lucrau în procesul de preparare a cărbunelui sau în funcții administrative și tehnice la mină. Una dintre persoanele cu care am discutat s-a ocupat de supravegherea calității cărbunelui în toate minele din Valea Jiului. Experiența ei a rămas profund marcată de acea perioadă. Pentru aceasta, perioada de muncă s-a încheiat la începutul anilor '90 când a presimțit că lucrurile nu vor mai fi la fel. Momentan este pensionară și din pensie plătește o persoană care să o ajute la cumpărături și alte treburi prin casă. O altă ingineră, actualmente pensionară ne-a povestit că nu regretă neapărat închiderea minelor, mai ales că activitatea centralelor termice pe cărbuni aducea muncă în plus femeilor care trebuiau să spele și să curețe poluarea pe care acestea o lăsau pe geamurile caselor și pe hainele puse la uscat.

Erau așa iernile care erau negre, nu puteai ieși la plimbare. Zăpada care cădea în următoarele ore era neagră pentru că ploua cu funingine de la centralele termice. Aerul era foarte poluat. Era un handicap major lucrul acesta, deci calitatea vieții era profund afectată de aerul acesta poluat. S-ar fi putut rezolva, dar nu s-a dorit rezolvarea lor. (ingineră, pensionară, Petrila)

Însă, în ceea ce privește tranziția justă, pe lângă discuțiile despre cine suportă costul material al închiderii minelor,

experiențele femeilor ne arată că a fost o tranziție injustă și în ceea ce privește valorizarea muncii persoanelor din acea perioadă. Interviuurile au relevat construcția unei traume care nu a survenit doar din închiderea minelor, ci mai ales din modul în care s-a făcut:

*Am trecut pe acolo și am plâns efectiv pentru **că nu mi-am permis să iau niciun studiu acasă, pentru că era Birou Tehnic. Și acuma plâng după „Huilele din România”** pentru că nu am, nu mi-am însușit de acolo niciun studiu și pe urmă când le-am văzut îngrămădite într-un colț cu fecale peste și, în ultimul rând, batjocorite. Am plâns recunosc, eu fiind o plângăreață, de obicei, dar n-am putut să mă abțin, în toate... Halul în care s-a arătat lipsa asta de grijă, de respect față de tot, tot ce a însemnat atâta muncă și atâta... Adică de acolo ai trăit, de acolo ți-ai luat banii, de acolo... din cărbune. (ingineră, pensionară, Petrila)*

Adică de închiderea minelor a fost [N.A. devastată] că a plâns. S-a uitat pe Facebook de o sută de ori la filmulețul cu ultimul vagonet de cărbune și a plâns, și a plâns când au detonat preparația, a fost sfâșiată... și cota 12 unde a lucrat ea. Și îmi aduc aminte de ea, era foarte revoltată – de ce, eu nu am înțeles niciodată, cum oamenii ăștia nu aveau șuruburi, spuneau ei, sau cuie să lucreze în subteran, și mama era foarte vehementă: cum acolo era material! era materie primă! Era! Cum au putut să facă lucrul ăsta, să nu valorizeze, trebuiau să ducă în altă parte! (psiholog, Petrila, 35 de ani)

Experiențele descrise reprezintă cazuri care se află în conjuncturi favorabile față de contextul general, în care persoanele în vârstă au un sprijin atât financiar pentru că au avut un loc de muncă în perioada respectivă, cât și din partea familiei, care încă locuiește în apropiere. Vom descrie în secțiunea dedicată îmbătrânirii, cum din cauza migrației, dar și a lipsei unui venit decent determinat de lipsa unui loc de muncă, vârstnicii sunt printre cele mai vulnerabile persoane din comunitate.

Închiderea minelor, a industriilor conexe, dar și a altor fabrici din zonă, nu a surprins toate femeile în prag de pensionare. O parte dintre ele abia își începeau viața profesională. **Această a două categorie de experiențe este marcată de incertitudini, multiple traiectorii profesionale și migrație.** În România nu doar minele au fost închise, iar perioada de după căderea regimului socialist a reprezentat o perioadă de dezindustrializare care a însemnat închiderea multor fabrici și industrii. Munca în comerț a înlocuit în multe spații monoindustriale munca în fabrici, doar că aceasta era imprevizibilă și prost remunerată. Experiențele de mai jos descriu în primul rând *reziliența* femeilor din această perioadă. Așa cum este descris și în literatura de specialitate (Kideckel, 2010) în perioada de tranziție femeile au fost cele care au purtat povara susținerii gospodăriei și care au demonstrat abilități de gestionare a situației prin adaptarea la diverse traiectorii profesionale.

Și foarte mulți ani ne-am chinuit cu servicii din astea în comerț. Aici singurul loc de muncă era în comerț. Da, am lucrat în comerț vreo patru -cinci ani. Până am născut fetița. Pe urmă am stat acasă pur și simplu, că nu ne permiteam să

plătim pe cineva să ne țină copilul, pentru că nu eram foarte bine plătită nici în comerț. Așa că am stat o perioadă foarte lungă de timp acasă. Am făcut școala postliceală sanitară. Nici ca și asistent nu mi-am găsit servici, bineînțeles. Am mai lucrat în comerț și după ce-am terminat școala sanitară. Mai puțin și, într-adevăr, cu aceleași probleme. (Asistentă medicală, Petrița, 52 de ani)

În multe cazuri, căutarea mijloacelor de subzistență a însemnat și migrația către alte orașe și alte țări pentru găsirea unor locuri de muncă. A însemnat reprofesionalizare și reconversii profesionale consecutive.

Aici m-am angajat în 86 la fabrica de confecții, că așa era pe atunci. Am mers la mină, am lucrat la mină operator stație telegizometrică și la dispecerat. Am stat în stresul ăla, că se închide mina, de la întâi se închide mina. Aveam rate la apartament, doi copii mici, stăteam cu stresul ăla – de la întâi se închide mina, de la întâi se închide mina. Deci a fost un stres, a venit și ziua când s-a închis mina. Am făcut naveta la Petroșani la fostul ACCVJ [Combinatul Carbonifer Valea Jiului]; deci contractul între unitățile miniere și fostul ACCVJ, aparținând tot de companie, a fost ca să ne țină șase luni de zile același salariu, aceeași încadrare. Deci aveam totuși salariu mare acolo, am lucrat secretară. [...N.A persoana descrie că a primit salariu doar pe șase luni pe an] Din șase luni de zile să trăiesc fără salariu, n-am putut. Mi-am luat copiii și am plecat la Arad. Acolo am lucrat prima dată în fabrică de confecții, căci ce să lucrezi dacă nu cunoști pe nimeni într-un oraș mare? La confecții, dă-i acolo la cusut de mașină. Pe urmă m-am

dus am dat examen pentru un post de gestionar, deci șefă de depozit de produse alimentare. Am livrat marfă în toată România, și pe urmă am lucrat contabilă la o firmă italiană. Am plecat în Italia, acolo eram analfabetă că n-aveam studii de Italia și într-un an de zile am făcut trei ani de liceu, am dat examenul de stat acolo, am făcut cursuri de Cruce Roșie, am lucrat pe ambulanță (antreprenoare, Vulcan, 49 de ani).

Soluția migrației a devenit cea mai comună strategie pentru asigurarea vieții de zi cu zi. Cel mai emblematic fenomen de migrație a fost cel al femeilor care au plecat pentru muncă de îngrijire în special în Italia (mai multe detalii Guțu&Țoc 2021) și apoi în Austria. Un tip de muncă foarte solicitant de îngrijire constantă de 24/24. „Badantele” locuiesc cu persoanele pe care le îngrijesc și se ocupă de toate aspectele – cumpărături, prepararea hranei etc.

Când te duci faci pe badanta, no? Sunt bătrânii bolnavi, tot felul de boli, tot felul, murdari, că româncele noastre i-au făcut să fie ață, și cu mâncare și cu curățenie și cu tot. Că stăteau bieții bătrâni și acolo nimeni. Păi veneau copiii, hai, am venit astăzi să te văd, o bomboană nu le aducea. O bomboană! (Badantă, pensionară, 65 de ani, Vulcan).

Fenomenul este recunoscut și de autoritățile locale mai ales că a produs și probleme în ceea ce privește copiii rămași în urmă pentru care au trebuit să fie dezvoltate servicii sociale specifice.

Dar a apărut deja cealaltă problemă cu badantele, cu cei care merg și îngrijesc. La început au mers câte o lună sau două. Acum văd că rulează cam așa: sunt trei luni, pleacă trei luni sau o lună, pleacă o lună, stă deci tot timpul. Rari sunt cei care pleacă pe perioade mai mari. Cam asta este – două luni plecat, două luni în țară sau două luni plecată din țară, alternează. (lucrătoare asistență socială, 40 de ani, Petrița).

Al treilea tip de experiențe este cel al **femeilor care au avut condiții favorabile pentru a avea acces la studii superioare, dar și la un loc de muncă în domeniu.** Sunt persoanele care lucrează în instituții ale statului, în organizații non guvernamentale sau mici antreprenoare. În multe cazuri, munca lor este în domeniul social – psihologie sau asistență socială.

Sunt absolut conștientă că lumea în jurul meu trăiește un pic mai rău decât mine, asta it's a fact. Dar eu m-am ajuns în punctul acela în care pentru mine nu e o tragedie dacă îmi lipsesc lucruri. Și când vorbesc de calitatea vieții, nu știu, sunt lucruri care au crescut foarte fain în zonă care atunci când eu eram studentă sau tânără nu existau. (Psiholog, 37 de ani, Petroșani)

În aceste situații femeile sunt mulțumite în ceea ce privește condițiile de muncă și activitatea pe care o desfășoară, alegând astfel să rămână în țară chiar dacă această situație le poate afecta viața de familie:

La două luni de zile după ce a ajuns acolo, o fost singura dată când ne-a chemat pe toți, pe mine și pe copii, să

mergem. Îmi găsisese ceva post la spălătoria azilului unde lucra el, jumătate de normă să spăl cearșafurile din azil și, nu știu, am simțit că nu e ceva ce mă caracterizează. Parcă am simțit eu că nu am făcut atâta școală degeaba ca să mă duc să spăl cearșafuri. Nu, nu am nimic cu persoanele care fac așa ceva, dar nu am simțit să fie ceva care să mi se potrivească sau să mă motiveze pe o perioadă mai lungă. Îmi place ce fac aici. E un domeniu, nu știu, care îmi dă satisfacție mai ales când rezolvi un caz sau când reușești să ajuți pe cineva. E o satisfacție. Am simțit că de aici eu pot evolua, acolo, mergând să fac așa ceva nu vedeam o evoluție. (lucrătoare asistență socială, 34 de ani, Lupeni)

Problemele pe care acestea le indică sunt legate mai mult de condițiile de viață și de muncă ale persoanelor care nu au locuri de muncă sau lucrează pentru salariu minim. Cu toate că există aspecte prin care experiența acestora să fie mai puțin imprezvizibilă și condițiile de viață sunt mai pozitive, fenomenele care au afectat zona sunt resimțite și de către acestea. Nesiguranța economică care a marcat zona în toată această perioadă se resimte și este vizibilă și pentru categoriile mai privilegiate.

Asta înseamnă că eu vin mâine la muncă, dar nu știu dacă o să am ce face. Și cam așa îi. Adică cumva direcția în care s-o mers o fost că să închidem cât mai multe lucruri, să renunțăm la cât mai multe lucruri, acuma toată afacerea asta cu hai să deschidem, hai să facem, hai să fim antreprenori vine pe un teren foarte steril în care nici măcar noi nu mai avem încredere în angajator. Eu sunt convinsă că dacă eu aș

fi un angajator și aș veni și aș zice unui număr de, nu știu, 120 de oameni - Băi, vă angajez, trebuie să veniți o lună la muncă, până la sfârșitul lunii vă dau salariu. S-ar putea ca jumătate să se piardă pe drum din cauza lipsei de încredere. (Psiholog, 40 de ani, Petroșani)

În Valea Jiului unde nivelul de trai este destul de scăzut pentru că... nu există locuri de muncă foarte multe. Odată cu închiderea minelor sunt persoane care s-au pensionat, sunt acelea care să zicem că au un nivel de trai un pic mai ridicat pentru că aveau salariile de la mină și cei care lucrează la mină încă, dar pensionarii au pensie destul de decentă în care pot să trăiască, și există categoria de oameni care sunt foarte mulți care lucrează pe salariul minim pe economie și din această cauză nivelul de trai este foarte scăzut. (lucrătoare socială și administratoare firmă, 45 de ani, Petroșani)

Al patrulea tip de experiențe sunt persoanele care în perioada de tranziție **nu au avut acces la educație și nici la locuri de muncă**. Pentru aceste persoane accesul la locuri de muncă stabile devine și mai dificil în momentul în care există și copii. În cele mai multe situații acestea supraviețuiesc prin diferite forme de asistență socială și prin muncă sezonieră sau informală. Fiind o zonă de munte, în perioada de vară acestea pot să meargă la cules de fructe de pădure sau ciuperci:

Noi le adunăm, ne dă banii pe kilogram, dacă atâta facem și... Dar la 12-1 noi venim acasă ca să putem să avem grijă de copii (casnică, 35 de ani, Petrila).

Genul acesta de muncă, cu toate că le oferă flexibilitatea de a avea grijă de copii în lipsa altor soluții de îngrijire (vezi capitolul despre accesul inegal la educație timpurie), nu le oferă nicio altă formă de asigurare socială sau medicală. În plus, veniturile sunt imprevizibile, motiv pentru care este aproape imposibil să poată realiza planuri mai ample pe termen lung. Pe lângă munca de cules fructe de pădure, pentru persoanele care nu au avut acces la educație, alte posibile surse de venit sunt activitățile de curățenie – îngrijire scări de bloc, spălat covoare – care poartă aceleași caracteristici de precaritate precum culesul. În aceste situații se regăsesc de cele mai multe ori mamele singure.

Precaritatea în muncă nu este prezentă doar în cazul persoanelor care nu au avut acces la educație. Al cincilea tip de experiențe descrie **problemele întâmpinate de femei în căutarea locurilor de muncă, cu toate că acestea au avut acces la educație**. Traietoriile flexibile de muncă deschise de generațiile anterioare se păstrează și pentru acestea. Iar munca în străinătate reprezintă o sursă importantă pentru asigurarea unor lucruri de bază cum ar fi locuirea.

Eu am terminat și Facultatea de Asistență Socială și masterat în Resurse Umane și stau acasă (...) Am fost plecată în străinătate, așa am reușit să-mi cumpăr apartament aici. Dacă nu lucram doi ani jumate în străinătate împreună cu soțul noi nu aveam casă. (...) Am fost în Germania, la un hotel-restaurant și unde era nevoie [lucram]. Soțul la pizza, eu la restaurant. (...) Dar nu m-am putut acomoda și am și născut acolo și mi-a fost foarte greu, el fiind la muncă, eu fiind singură acasă cu primul copil, bebeluș, mi-a fost foarte, foarte

greu. Am intrat în depresii, și când a făcut copilul șapte luni am venit acasă și după trei luni de zile a venit și soțul că el nu putea sta acolo fără noi (Casnică, 30 de ani, Vulcan).

Că eu am terminat de doi ani, am diplomă de asistent generalist, da. Doar că de atunci și până acumă chiar nu s-a ivit post. Nu, n-am avut unde. (...) Am renunțat, m-am împăcat cu ideea. Am fost și eu un timp în străinătate, am fost în Olanda am lucrat la abator. (...) [Acum] m-am angajat pe post de casier și asta îmi și scrie pe ecuson doar că fac de toate adică de la paleți, recepționat marfă, tot, tot, tot, ce ține de depozit, tot. (...) Programul de 8 ore jumate, pentru că jumătate de oră normal îi pauză, dar aia nu ți-o iei niciodată că na, n-ai timp. (...) [salariul] e efectiv minimul adică vreau să zică că luna asta 1400 de lei mi-au intrat banii, deci foarte puțin. (Casieră, 23 de ani, Petroșani)

În condițiile instabilității economice și a salariilor mici oferite în mediul privat se creează o competiție în ceea ce privește locurile de muncă din instituțiile publice. Interlocutoarele noastre au menționat cum au încercat să găsească un loc de muncă în aceste instituții, însă competiția prea mare și posibilele relații informale le-au împiedicat să găsească un loc de muncă acolo. Această situație este recunoscută și de experți locali în piața muncii:

Locuri de muncă mai bune sunt în sistemul sanitar, pentru că avem Spitalul destul de mare și acolo sunt destul de multe locuri de muncă. Și în învățământ. Ce e legat de stat. (Angajată ALOFM, 35+, Petroșani)

Locuri de muncă prost plătite

Pentru multe dintre femeile care au rămas în Valea Jiului și fac parte din populația activă, cele mai multe locuri de muncă sunt în comerț, în depozite second-hand, în fabrici de panificație, de mobilă și în HORECA.

În Petroșani, cel mai mare angajator este Complexul Energetic Hunedoara (CEH) care angajează 45,9% din totalul persoanelor înregistrate la companiile din Petroșani, în timp ce pe locul al doilea sunt în firmele care au ca obiect de activitate comerțul (diferite CAEN-uri), unde sunt angajați 14,63%.

În Vulcan, cele mai multe persoane sunt angajate în comerț (38,67%) și în fabricarea mobilei (21,35%).

În Uricani, cele mai multe persoane sunt angajate în comerț, în particular la depozite de haine Second Hand (44,52%).

În Lupeni, cele mai multe persoane sunt angajate în comerț (20,27%) și în exploatare forestieră (14,86%).

În Petrila, cele mai multe sunt în produse de panificație (14,04%) și în comerț (13,81%).

În Aninoasa, cei mai mulți angajați sunt în fabricarea mobilei (35,57%) și în comerț (27,17%).

Migrația

Migrația reprezintă a doua cea mai mare problemă pe care au descris-o persoanele din Vale – migrația determinată de factori economici. Locurile de muncă puține și în condiții grele și prost remunerate au determinat multe persoane, femei și bărbați, să plece în căutarea unui nivel de trai mai bun. Pentru unii a fost doar pentru a strânge bani pentru un apartament sau pentru a-și deschide o afacere, deși cei care au

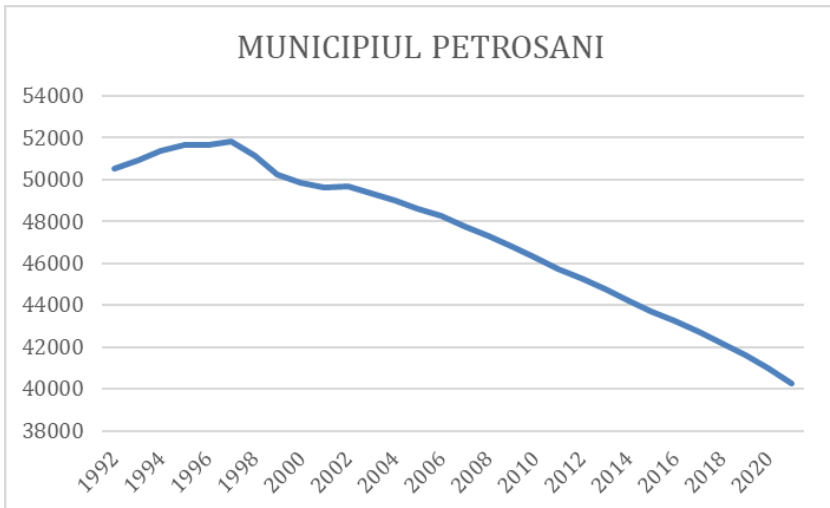
revenit pentru a-și deschide afaceri nu au plecat neapărat cu gândul acesta. Se pare că și-au dorit din anumite motive (apropierea de familie și cercul social de prieteni) să revină, iar deschiderea unei afaceri le-a oferit încrederea că ar putea să aibă o viață decentă în Valea Jiului. Alții, așa cum descriu și persoanele intervievate, și-au făcut un stil de viață din migrație. Munca în agricultură oferă această soluție, în care persoanele pot lucra „sezoane”, adică pot merge pentru o perioadă definită de timp în străinătate pentru a strânge bani cât să le ajungă pentru câteva luni în țară. Întorși acasă, nu au alte surse de venit și ciclul migrație-întoarcere se repetă.

După ce am născut fata... (Soțul) are trei ani de când merge consecutiv, de când a venit și a doua fetiță a început să fie un pic mai greu și nu ne-am mai descurcat cu salariul de aici și am picat de comun acord să plece el în străinătate. (...) Da, merge două-trei luni, vine o lună-două-trei acasă, depinde. Iarăși pleacă și tot așa. Are trei ani de când pleacă așa periodic și vine și pleacă iară. (...) Și după ce am luat și a doua locuință (doar pentru noi) ne-am mai hotărât pentru încă un copil. Că avem un loc al nostru. Și a fost greu. Un timp... Salariul foarte mic, cerințele foarte mari pentru un copil nou născut și oarecum ne-am afundat în datorii și ca să putem să scăpăm o trebuie să plece să fie un venit mai mare. Asta a fost tot. Tot ce te împinge ca să pleci, pur și simplu pentru că salariile-s foarte mici aici. Da, indiferent ce ai vrea să faci ca femeie, eu am vrut să mă angajez aici în țară, dar... nu găsești loc de muncă undeva să poți să îți permiți să ai grijă de copii să și poți să muncești. Nu te înțelege nimeni să faci schimbul doi sau trei, de exemplu. Nu sunt. (Casnică, 25 de ani)

În experiențele și cuvintele femeilor din Valea Jiului, copiii sunt cei mai afectați:

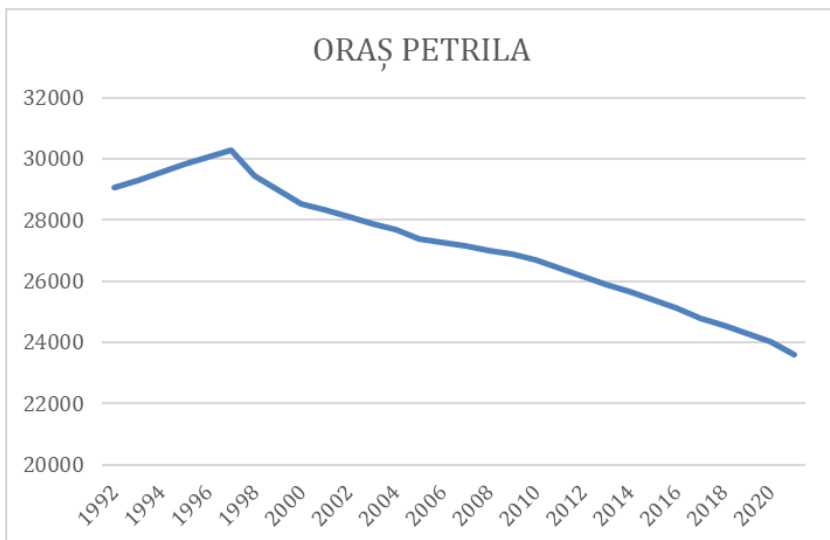
Probleme? Îs multe care se întâmpină, nu știu cum să explic în cuvinte. Multe le simți și trebuie să treci prin ele chiar dacă... nu mai ai ce să faci, altă opțiune. Deja are 3 luni de când îi plecat și fetița nu mai are răbdare. De câte ori vorbește deja începe să plângă, „să vină acasă!” (plânge). Asta e o chestie care... Asta e cea mai mare problemă, că nu pot să o fac să înțeleagă de ce și cum. Cam atât. (Casnică, 25 de ani)

Unul dintre efectele directe ale migrației asupra zonei este declinul demografic din toate cele 6 orașe avute în vedere în acest studiu, așa cum poate fi observat în graficele următoare.

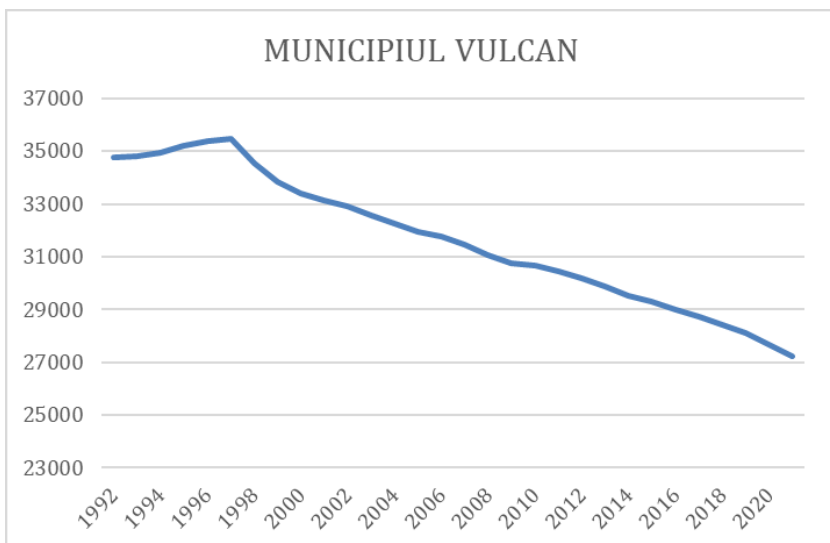

Grafic 1. Evoluția populației în Municipiul Petroșani (1992-2020) (Sursa INS)

PARTICIPAREA FEMEILOR ÎN PROCESUL DE TRANZIȚIE JUSTĂ

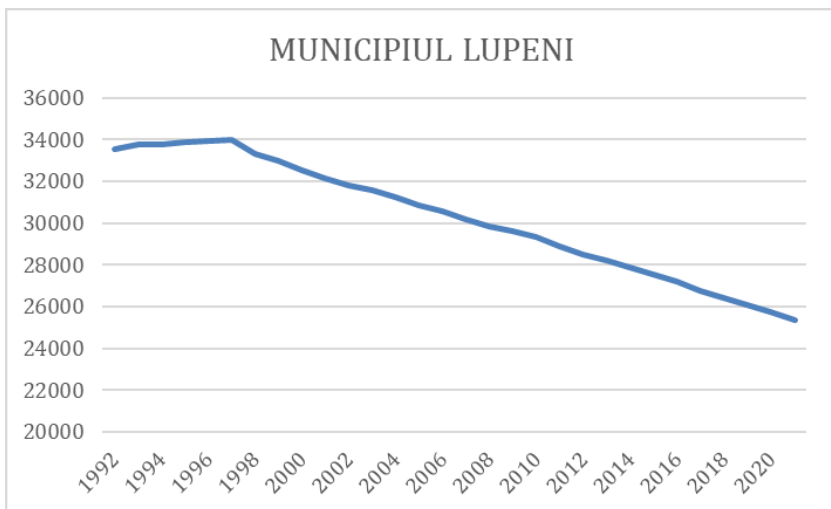

Grafic 2. Evoluția populației în Petrila (1992-2020) (Sursa INS)

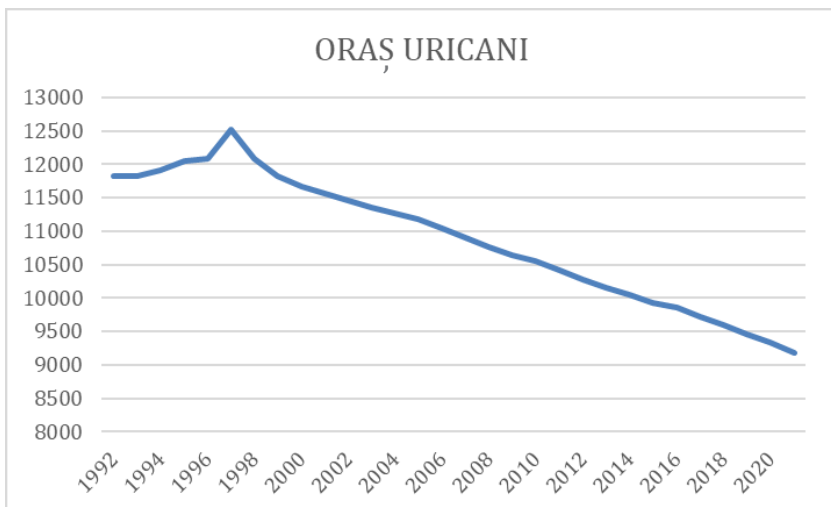

Grafic 3. Evoluția populației în Municipiul Vulcan (1992-2020) (Sursa INS)

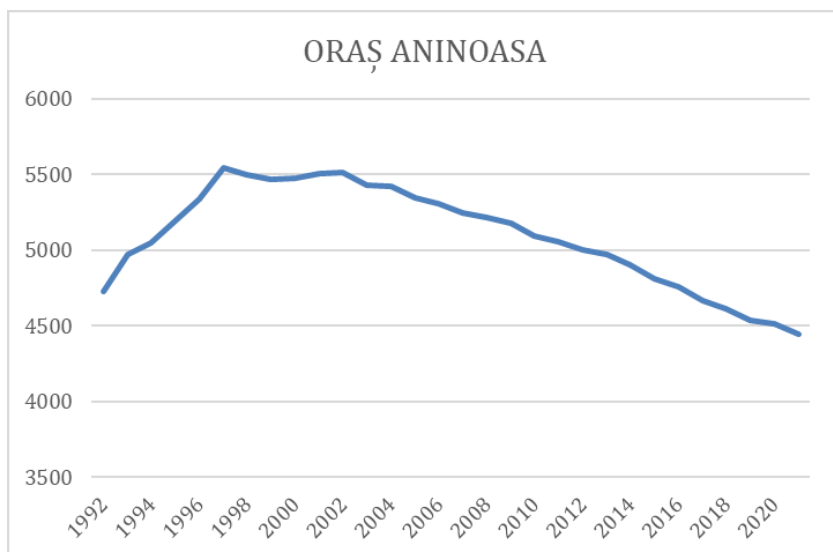

Grafic 4. Evoluția populației în Municipiul Lupeni (1992-2020) (Sursa INS)

Grafic 5. Evoluția populației în Uricani (1992-2020) (Sursa INS)

Grafic 6. Evoluția populației în Aninoasa
(1992-2020) (Sursa INS)

Precaritatea locurilor de muncă

Specifică și migrației, precaritatea în muncă nesiguranța locului de muncă, este prezentă și în cazul celor rămași. Firmele din localitate, filiale ale altor firme care produc o parte din producția externalizată pentru alte companii mai mari, în special în industria auto (ex: cablaje, volane) își pot muta afacerile în orice moment consideră că anumite aspecte nu le sunt favorabile sau profitabile (ex: firma de cablaje care a închis punctul de lucru din Livezeni).

Eu de aia mi-am băgat lichidarea de la cablaje din cauza navetei. Am copii mici acasă și am zis că nu pot să fac naveta până acolo. Până aicea la Livezeni, da, era ok. Zece minute dus, zece minute întors. Dar până la Hațeg trebuia să mă duc și cu o oră mai devreme (...) la dus mai devreme pentru că

trebuia să încep serviciul. Deci ar fi fost două ore înainte de ora începerii serviciului. (...) O oră drumul și o oră așteptam acolo în caz de se întâmpla ceva pe drum. Noi avem ora aceea ca și marjă, ca să nu întârziem la muncă. (Șomeră, 30 ani, Vulcan)

De asemenea, conform informațiilor din interviuri, un alt tip de producție a fost prezentă în zonă, industria *lohn* – ateliere de confecții care sunt recunoscute la nivel global ca producând locuri de muncă prost remunerate și condiții grele de muncă. Însă acestea s-au închis în pandemie conform informațiilor oferite de o persoană care lucrează în domeniul ocupării forțelor de muncă.

La intersecția dintre muncă precară și sezonieră se află locurile de muncă din turism. Cele mai multe locuri de muncă de la stațiunea de schi Straja din zonă sunt locuri sezoniere, care solicită persoanelor să rămână în stațiune pe toată perioada sezonului, 24 din 24, nefiind accesibile femeilor care au persoane în îngrijire (copii sau vârstnici).

Feminizarea muncii educaționale, de reproducere socială și îngrijire

Genul structurează rolurile în gospodărie și în afara ei, iar munca de îngrijire și reproducere socială este pusă în general, dar mai ales în zone cu specific monoindustrial, în sarcina femeilor. Educația copilului/copiilor, atât instituțională, dar mai ales cea din spațiul domestic este frecvent considerată o responsabilitate a femeilor, așa cum explică o educatoare din Petrița:

În 90% din cazuri am colaborat pe tot parcursul grădiniței doar cu mamele. Tăticii nu prea vin. (...) Probabil că înainte erau la mină și foarte oboșiți și pe schimburi. Pe dânșii doar pe la serbări îi vedeam. În rest, cu mamele ne-am înțeles foarte bine fiind casnice, nu? Veneau și aduceau copiii, îi pregăteau așa cum se cuvine. (...) Acum rămân cu bunica sau cu vecina, dar de obicei cu bunica. Da, deci am grupa mijlocie și nu am reușit nici acum să văd mai mult de patru tătici. (Educatoare, 64 ani, Petrila)

Tranziția către capitalism și mai ales disponibilizările de la mină au vulnerabilizat comunitățile din toate orașele din Valea Jiului, dar mai ales femeile din familiile muncitorești, care, așa cum afirmă și Kideckel (2010, 167) au fost puse în fața unor noi provocări, generate de declinul general al standardelor de viață și de dificultatea crescândă de a reuși să îndeplinească responsabilitățile rolurilor de gen împământenite. Noile condiții materiale au dus la o schimbare a dinamicii din viața domestică, mai ales prin creșterea presiunii asupra femeilor de a contribui la situația economică a familiilor. Unul dintre rezultate este, așa cum menționam anterior, și plecarea multora dintre femeile din Valea Jiului la muncă în străinătate.

Dacă inițial aveam această tradiție a tatălui de obicei care aducea bani în familie și care era singurul care aducea bani în familie, ulterior momentului primelor disponibilizări oarecum presiunea financiară mi se pare că s-a mutat de pe el, pe ea, pe soție. Și foarte multe familii au avut numai femei, nu numai mame, dar cred că foarte multe familii asta au trăit,

*experiența mamelor care plecau la muncă în străinătate.
(consilier școlar, Petroșani)*

*Mirajul ăsta al străinătății, fenomenul de migrație sigur că
ne-a prins și pe noi în vârf acolo. Poate am fost printre primii
care am deschis porțile Italiei și Germaniei. (Psiholog, Petrila)*

Accesul la muncă remunerată a însemnat pe de altă parte pentru unele femei și o formă de validare și apreciere, un mod de afirmare a independenței și capacității de a jongla cu mai multe responsabilități. Chiar dacă muncii domestice și celei de îngrijire acum i se adaugă și munca salarială, lucru care înseamnă o împovărare a femeii, unul dintre efectele directe a fost și un grad sporit de emancipare, așa cum povestește soția unui fost miner, asistentă medicală în prezent:

*Oricum femeile au devenit un pic mai independente și n-au
mai stat sub papuc, cum ar veni. Că ele erau așa... drepti.
Drepti! Să-și aștepte soțul cu mâncare, cu tot ce trebuie. Da,
era într-adevăr o presiune. Da, da, da. Au devenit, și-au găsit
de lucru. Au mers, au muncit prin alte părți, au devenit inde-
pendente și probabil că au avut și un cuvânt de spus. (Asis-
tentă medicală, 53 ani, Petrila)*

Cu toate acestea, responsabilitatea muncii de îngrijire rămâne una aproape exclusiv pe umerii femeii, niciuna dintre participantele la cercetare în timpul interviurilor nu a pus problema concediului paternal sau împărțirii responsabilității creșterii copilului în cuplu. Partenerii au fost menționați ca sprijin, mai ales financiar, dar când vine vorba de perioada

de creștere, aceasta a căzut de fiecare dată în responsabilitatea femeilor.

Schimbările de dinamică în ceea ce privește munca salarială – munca domestică se reflectă, conjugă și declină în maniere mai evidente sau mai subtile în educația din Valea Jiului, așa cum vom discuta mai jos.

II. Accesul la educație

Strategiile de dezvoltare locală și cele de tranziție justă au educația ca pilon central pentru a îmbunătăți calitatea vieții și a crea un mediu mai sănătos. Acestea însă pornesc de cele mai multe ori de la generalități care nu sunt adaptate realității comunităților pe care le vizează. În continuare vom prezenta, pornind de la problemele ridicate de către participante la această cercetare, o parte dintre hibeles strategiilor conturate până acum, dar și posibile noi piste, pentru strategii mai inclusive atât din punct de vedere al genului, cât și al clasei sociale.

Accesul inegal la educație timpurie

În mod normal dacă o mămică vrea să muncească nu are ce să facă cu copilul. Trebuie să-și ia bonă sau bunică. Grădinițe avem, cămine avem, nu destule, că locurile sunt destul de limitate, destul de repede trebuie să umbli să-ți aranjezi un loc la cămin. (Angajată ALOFM, 35+, Petroșani)

Una dintre cele mai invocate cauze subliniate de către femeile intervievate, când a venit vorba de dificultatea de a

desfășura muncă salarială și despre presiunea de a sta acasă în perioada de creștere a copilului este accesul limitat și inegal la educație timpurie, dar mai ales lipsa creșelor. Posibilitatea înscrierii copiilor la creșă sau grădinițe cu program prelungit ar degreva femeile de o parte din sarcinile domestice. Opțiunile disponibile acum diferă de statutul socio-economic al familiei și traiectoria de muncă pe care au avut-o până în momentul nașterii. Pentru persoanele cu un venit mediu spre mare, accesul la o persoană care să aibă grijă de copil, este printre cele mai preferate opțiuni, pentru a se putea întoarce la locul de muncă:

Păi, e simplu, până la doi ani am stat acasă când n-aveam variantă. După doi ani, bonă. N-am avut altă variantă. Ceea ce a însemnat o împovărare financiară pe familie, mult mai consistentă decât cred că ar fi presupus-o conceptul de creșă. Dar care ne era inaccesibilă până când cel mic a făcut 3 ani și puteam să-l înscriem la grădiniță. (consilier școlar, Petroșani)

Pentru celelalte femei (în condițiile accesului la o remunerație echivalentă preponderent cu salariul minim pe economie) opțiunile rămase sunt sprijinul din partea părinților/familiei extinse sau, varianta cea mai întâlnită, să rămână acasă pentru a avea grijă de copil/copii.

Da, indiferent ce ai vrea să faci ca femeie, e greu. Eu am vrut să mă angajez aici în țară, dar... nu găsești loc de muncă undeva să poți să îți permiți să ai grijă de copii să și poți să muncești. Nu te înțelege nimeni să faci schimbul doi sau trei. Nu sunt. (...) Am încercat vara asta să mă angajez. Doar că

nu am avut cu cine să las fetele și n-am avut cu cine să mă înțeleg să pot să am un loc de muncă. Cine îmi stă, îmi stă câteva zile, dar locul de muncă nu se poate ține o lună, două sau câteva zile. Nu am găsit o persoană care să aibă grijă de ele să ne înțelegem că-i și salariul mic, să și plătești. Cine stă cu fetele? Nu mai rămâi cu nimic, mai utilități, mai are și copilul nevoie de încălțăminte, îmbrăcăminte. (Casnică, 25 ani, Petrila)

Pe urmă am stat acasă pur și simplu că nu ne permiteam să plătim pe cineva să ne țină copilul că nu eram foarte bine plătită nici în comerț. Așa că am stat o perioadă foarte lungă de timp acasă. (Asistentă medicală, 53 ani, Petrila)

În Strategia pentru tranziția de la cărbune a Văii Jiului (2021-2030) sunt menționate printre acțiunile propuse pentru Direcția strategică I.3. Modernizarea învățământului în regiune, îmbunătățirea accesului la educație și realizarea de investiții : I.3.9. Dotarea grădinițelor, înființarea de creșe/grădinițe cu program prelungit și implementarea de programe de tip after-school în localitățile care nu dispun de astfel de facilități, cu asigurarea mijloacelor de acces (autobuze).

Există, de asemenea, planuri prin Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR) de construcție de noi creșe, iar conform Ministerului Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației, la nivelul județului Hunedoara vor beneficia și orașele Petroșani, Lupeni și Vulcan. Însă femeile din orașele din Valea Jiului spun că promisiunile de creșă din partea autorităților există de foarte mulți ani (vezi și Planul de Dezvoltare Regională 2014-2020, pag 228) și niciodată nu au fost

îndeplinite. Tot ceea ce s-a întâmplat în ultimii ani a fost deschiderea de grupe speciale de creșă în grădinițele private în Petroșani și Vulcan, cu puține locuri și restrictive din punct de vedere al costurilor, iarăși accesibile doar pentru anumite categorii sociale.

Chiar și în perioada de preșcolaritate, accesul la grădinițe cu program prelungit este dificil din cauza numărului limitat de locuri în grădinițele de stat. De asemenea, programul prelungit implică o taxă pentru masa copiilor. Astfel, acestea limitează posibilitatea femeilor din categoriile mai vulnerabile de a se angaja, fără un sprijin social prevăzut.

Este o singură grădiniță cu program prelungit de serviciile căreia am beneficiat și eu, ca altfel nu puteam să vin la muncă. Dar se pot lăsa copiii și peste noapte. Deci de luni până vineri doar că în weekend nu au program, deci sâmbătă-duminică nu e nimeni acolo, dar nu e creșă, grădiniță cu program prelungit. Te costă însă masa copiilor. (lucrătoare asistență socială, 42 ani, Lupeni)

Acces inegal la învățământ primar, gimnazial și liceal de calitate

Categoric, sunt școli mai bune, sunt școli mai cu pretenții și în același oraș e o altă pleiadă de școli la care lucrurile nu stau cum ar trebui să fie, și pe copii e foarte vizibil. (consilier școlar, Petroșani)

Avem copiii buni care învață bine și ajung departe. Din păcate, ajung cu ajutorul părinților. Deci, dacă părinții nu investesc la meditații sau nu se ocupă ei personal de copii,

degeaba.(...) Avem liceu bun cu copii foarte buni. Dar acolo părinții au insistat și au meditat și au pregătit copiii. (lucrătoare administrația publică, ALOFM, Petroșani)

Una dintre cele mai stringente probleme în ceea ce privește învățământul public de la nivel gimnazial până, inclusiv, la nivel liceal, așa cum au menționat și femeile intervievate, este discrepanța dintre „școlile bune” și „școlile slabe” din fiecare dintre orașe, care se reflectă cel mai vizibil în rezultatele la evaluările naționale și nivelul de abandon școlar/gradul de părăsire timpurie a școlii. Acestea pornesc de la probleme ce țin de întreg ecosistemul din jurul școlii și nu sunt doar un rezultat al modului de organizare al acestora. Conform datelor din Raportul „Starea Învățământului” din 2018-2019 al Inspectoratului Județean Hunedoara, în Vulcan întâlnim cea mai mică promovabilitate la Evaluarea Națională dintre cele 6 orașe analizate (38,3%). În același oraș, una dintre școli are promovabilitate de peste 70%. Diferența dintre cele două școli este zona în care se află amplasate – școala cu promovabilitate mică este arondată celei mai defavorizate părți din oraș, copiii provenind din medii socio-familiale precare, la care se adaugă și latura etnică. Practic, reușita școlară a copiilor este condiționată de resursele financiare ale familiei, o problemă națională, nu doar locală, însă un proces de tranziție justă are în vedere măsuri care iau în calcul și cele mai de defavorizate categorii implicate.

Segregarea socio-economică este o problemă care se răsfrânge asupra parcursului socio-educational al copiilor și a fost menționată în interviurile noastre în toate orașele, zonele menționate fiind cunoscute atât de autorități cât și

de localnici ca fiind marginalizate: Bosnia, Colonia Ianza, Venus-Saturn, Sașa, Dallas. De altfel, în cadrul Strategiei pentru dezvoltarea economică, socială și de mediu a Văii Jiului (2021-2030) nu sunt menționate decât 3 dintre acestea, mai degrabă ca un potențial nefolosit și ca o piedică în calea atractivității pentru turiști: „existența spațiilor publice neutilizate, plasate uneori chiar în centrul orașelor, arată o lipsă de omogenitate, având un impact negativ asupra posibilităților de creștere a atractivității pentru turiști”.

De asemenea, una dintre acțiunile propuse în Strategie este 1.3.2: *Prevenirea abandonului școlar și reintegrarea în educație a celor care au părăsit școala, prin implementarea de programe moderne de tip a doua șansă și asigurarea educației tip step by step*. Programele de tip a doua șansă sunt o măsură reparativă binevenită în comunități în care accesul la educație a fost/este dificil și credem importantă continuarea acestora în Valea Jiului. Apoi, încurajăm folosirea pedagogiilor alternative, de tipul step-by-step în comunități vulnerabile ca posibilitate de a atrage copiii spre școală mai mult decât metodele folosite în pedagogia „clasică” și considerăm că este o formă utilă de diversificare a ofertei educaționale (chiar dacă în realitate acestea sunt accesate și utilizate astăzi mai degrabă în medii privilegiate). Credem însă că măsurile propuse în cadrul strategiei nu sunt adaptate la nevoile comunităților vulnerabile și la problemele pe care le au școlile din zona Văii Jiului. În lipsa unor eforturi de a oferi acces real la învățământ gratuit și de calitate corelat cu măsuri sociale puternice, cercul vicios al sărăciei în care se află părți importante din comunitățile celor 6 orașe nu va fi decât perpetuat.

Problema de acces inegal la școală a fost amplificată odată cu pandemia. Astfel, așa cum ne-au menționat femeile în interviuri, cei mai afectați au fost copiii provenind din familii precare:

Cum să fie școala online într-o garsonieră cu șapte copii? Ce spațiu? Una era în baie, unu în bucătărie, doi în cameră unul pe jos. Unde să mai stea ceilalți? Mi-a zis unul dintre ei la un moment dat: mă urc pe bloc. Aveau căști și vorbeau prin căști ca să nu deranjeze unul pe altul. (casnică, 35 de ani, Petrila)

A fost foarte greu. Mult de muncă pentru că nu înțelegea anumite chestii. Învățătoarea îi învață într-un fel. Noi, ca părinți, nu avem aceeași școală. Cum să putem să îi explicăm unui copil despre ce e vorba și cum să înțeleagă? (casnică, 25 de ani, Petrila)

O altă problemă ce ține de discrepanța de acces la școală de calitate, menționată în interviuri, este infrastructura școlară:

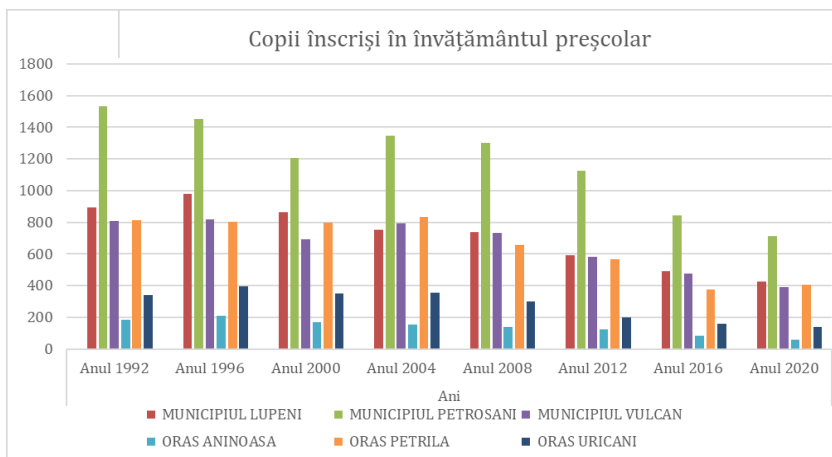
Sunt multe școli vechi, nerenovate, multe săli nepotrivite în sensul că au încăperi mult prea mici pentru efectivele școlare. Sau un mobilier foarte, foarte învechit sau laboratoare lipsite de condiții, chimie, fizică, disciplinele care presupun asemenea dotări. Cred că senzația este că deschizi ușa și ieși deodată în 1982. Te-ai teleportat în spațiu. Și lucrul ăsta cred că afectează extrem de mult tot interesul, toată curiozitatea, tot ceea ce copiilor ar trebui să le stârnească. (consilier școlar, Petroșani)

Așa cum am menționat în capitolele anterioare, una dintre schimbările cele mai flagrante din Valea Jiului, ca urmare a închiderii minelor și valurilor de migrație, a fost declinul demografic. Numărul din ce în ce mai mic de elevi în școli este o problemă națională, însă în Valea Jiului aceasta este și mai stringentă, reflectându-se în resursele alocate fiecărei școli (conform principiului „finanțarea urmărește elevul” din sistemul nostru educațional, școlile cu mai puțini elevi primesc mai puține resurse, care se reflectă și în infrastructura precară și în personalul didactic mai puțin calificat).

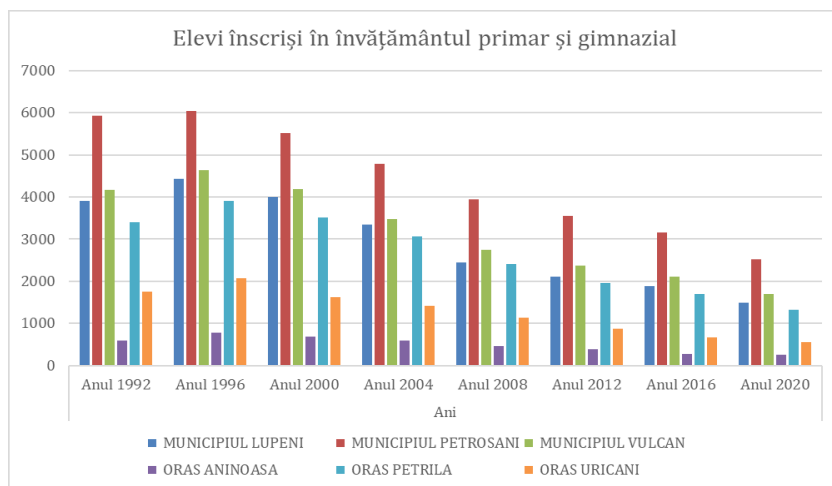
Populația școlară este în scădere abruptă comparativ cu alte județe, comparativ cu alte zone ale țării. Și în Valea Jiului cu atât mai mult cred că fenomenul este exacerbă de migrația asta exterioară țării, în scop de muncă. (consilier școlar, Petroșani)

În graficele următoare se poate observa evoluția efectivelor de copii pe niveluri de educație.

Evoluția efectivelor de elevi din orașele din Valea Jiului (1992-2020)⁹

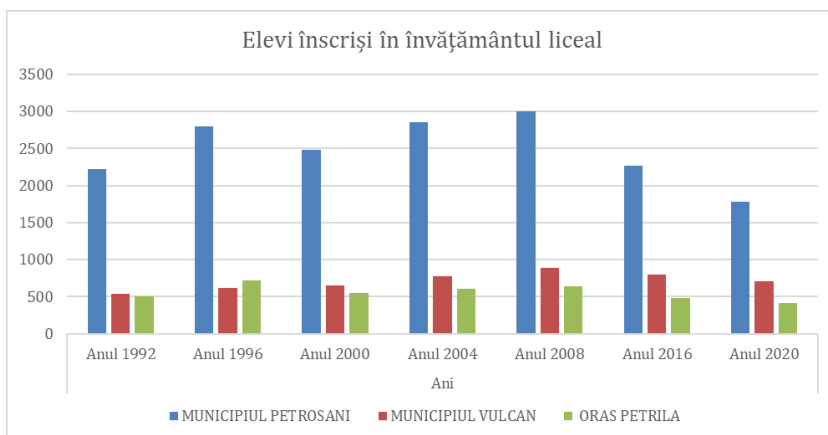

Grafic 7. Distribuția elevilor înscriși la învățământul preșcolar în Valea Jiului (1992-2020) (Sursa INS)

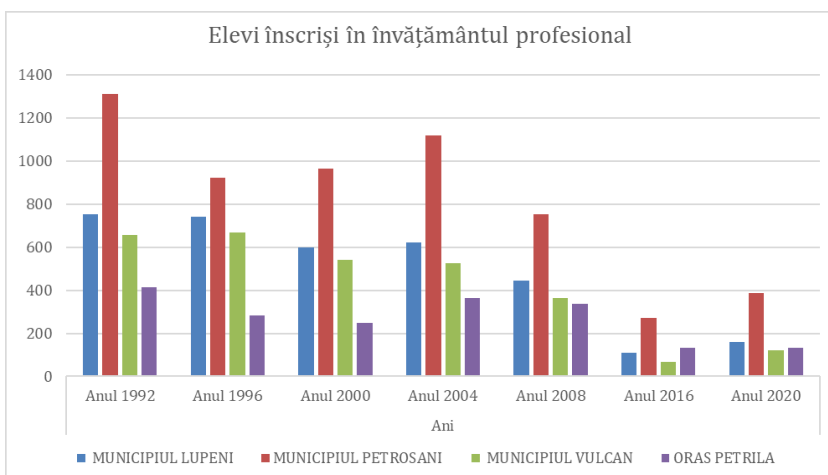

Grafic 8. Distribuția elevilor înscriși la învățământul primar și gimnazial în Valea Jiului (1992-2020) (Sursa INS)

⁹ Pentru unele dintre nivelurile de învățământ au fost disponibile în baza de date a INS doar datele pentru o parte dintre ani și orașe

Grafic 9. Distribuția elevilor înscriși la învățământul liceal în Valea Jiului (1992-2020) (Sursa INS)

Grafic 10. Distribuția elevilor înscriși la învățământul profesional în Valea Jiului (1992-2020) (Sursa INS)

Fenomenul în creștere al mamelor minore este o răsfrângere directă asupra fetelor din Valea Jiului a problemelor de inegalitate de acces la educație și a parcursurilor migratorii ale părinților. Această problemă a fost identificată de mai

multe dintre participantele la cercetare din sfera asistenței sociale sau educaționale:

Este în creștere fenomenul mamelor minore și legăturile sexuale cu adulți. (lucrătoare asistență socială Petrila)

Avem mame la vârste fragede, însemnând că am coborât de la liceu la gimnaziu. Mă rog, sunt cazuri puține, dar e un fenomen care prinde amploare. (consilier școlar, Petroșani)

A cam crescut și numărul mamelor minore pe care le-am avut în ultima vreme. De regulă, în ultimii ani fete cu părinți plecați în străinătate. Și la 15, 16, 17 ani fac copilași. (lucrătoare asistență socială, Lupeni)

Apoi, atât în strategiile de dezvoltare ale zonei, cât și în discursurile femeilor din cercetare a fost abordată tema școlilor profesionale și a pregătirii pentru o meserie a liceenilor.

Lipsește specialiști, pentru că liceele industriale pregăteau operator calculatoare, coafeze, ce se cere, ce suna mai bine. Acum au reînceput să își schimbe profilele. Să își dea seama că ne trebuie și meseriași, nu numai diplomați. (lucrătoare asistență socială, Petrila)

Una dintre cele mai vehiculate soluții în această privință este învățământul în sistem dual și promovarea parteneriatului public-privat pentru a oferi o șansă la angajare absolvenților. Învățământul dual este de obicei organizat în liceele profesionale. Rata de cuprindere a populației masculine

comparativ cu cea feminină în astfel de licee este discrepantă. Conform Raportului privind starea învățământului din învățământul preuniversitar 2019-2020 din România, diferența de participare pe gen în licee este în favoarea fetelor, pe când în liceele profesionale este cu 10% în favoarea elevilor de gen masculin. Oferta educațională, așa cum sugerează și respondența de mai sus, a fluctuat în liceele din Valea Jiului și nu a avut o viziune coerentă, bazată pe o strategie integrată de educație. De asemenea, ea nu ia în calcul modul în care genul structurează oportunitățile pe piața muncii.

În ceea ce privește învățământul universitar, tendințele de scădere demografică sunt vizibile și aici. În plus, oferta educațională și reputația universității nu sunt unele suficient de bune în așa fel încât să păstreze în Valea Jiului elevii cei mai motivați.

Universitatea în continuare scoate absolvenți. Nu știu unde or să lucreze, dar ei există. Avem generații în fiecare an. Nu excelăm la ceea ce se numește posibilitatea de a accesa niște studii superioare de o calitate academică crescută în zona noastră. Acum nu spune nimic bine de tine dacă vei declara că ești absolventul acestei facultăți. Nu vorbește de bine. Oamenii vor ridica din sprâncene, ok, studii superioare dar... (consilier școlar, Petroșani)

Acest lucru se reflectă în numărul din ce în ce mai mic de studenți. Dincolo de tendințele naționale de scădere demografică, numărul studenților de la Universitatea din Petroșani (singura universitate de la nivelul Văii Jiului) a scăzut la jumătate în perioada 2011-2017, însă aceștia reprezintă în 2017

aproximativ 37% din numărul total de absolvenți de studii superioare la nivelul județului Hunedoara. Chiar dacă după închiderea minelor, Universitatea a început să diversifice oferta educațională, a ignorat foarte mult contextul Văii Jiului. Specializările de acum nu abordează decât în mică măsură probleme ce țin de tranziția justă și potențialul de dezvoltare al zonei. O atenție mai mare ar putea fi acordată formării și reconversiei către locuri de muncă *low carbon*. Același lucru ar putea fi valabil și pentru filierele vocaționale și profesionale din cadrul liceelor.

III. Accesul la sănătate

Sănătatea este unul dintre subiectele cele mai importante atunci când vine vorba de calitatea vieții. Însă acest capitol este unul deficitar în Valea Jiului. Chiar dacă zona are infrastructură de asistență medicală (o mare parte din ea reabilitată, renovată și consolidată în ultimii ani), din 190 de instituții dintre care 3 spitale (Petroșani, Vulcan, Lupeni) aproape jumătate din personalul medical este concentrat în Petroșani (800 de cadre medicale). Conform Strategiei pentru dezvoltarea economică, socială și de mediu a Văii Jiului (2021-2030) și interviurilor cu femeile din Valea Jiului, în zonă una dintre problemele evidente este numărul mic de medici de familie: unul la 2829 de locuitori. Mare parte dintre medicii de familie sunt pensionari sau se apropie de vârsta de pensionare și nu s-a reușit atragerea de specialiști tineri pe acest profil.

Este o problemă la nivel de Valea Jiului peste tot cu medicii de familie. Pentru că sunt mulți pensionați, sunt mulți pe picior de a pleca și rămân foarte puțini. (lucrătoare asistență socială, Petrila)

De asemenea, la nivelul spitalelor, fluctuația personalului medical este una foarte mare, multe dintre specializări rămânând neacoperite.

Spitalul din Petroșani are patru – cinci ginecologi și nici un neonatolog. Doamna care a fost s-a pensionat și n-a venit nimeni la noul post, deși înțeleg că a fost scos în nenumărate rânduri la concurs. (Psiholog, Petroșani)

Au început să cam plece din medici. Deci chiar azi am aflat că noi nu mai avem oftalmolog la spital. Trebuie să mergem la Petroșani dacă avem vreo problemă. Nu avem neurolog, nu avem neurochirurg, acum nu mai avem nici oftalmolog. (lucrătoare asistență socială, Lupeni, 42 de ani)

Implicațiile directe ale lipsei de specialiști din sistemul de stat de sănătate sunt pe de o parte apelarea la servicii medicale în mediul privat, dar și migrația în orașele mai mari pentru acces la servicii.

Slavă Domnului acum și ai unde să te duci. Ok, marea majoritate sunt servicii private, dar cred că așa e peste tot. Că așa, nu știu ce să zic, la nivel așa în general al sistemului de sănătate din România cumva nu cred că există locuri în care cineva o să zică ua, mă duc la stat că aia sunt mai buni

și mai atenți cu mine, nu cred că se întâmplă chestia asta. (...) Apoi, sistemul la dentiști e că ei vin și consultă, fiecare cabinet are medicul permanent.(...) Și dacă n-ai specialistul respectiv cel mai ușor e să ți-l aduci cumva din centru unde tu ai făcut facultatea și unde mai știi ceva, pe cineva și atunci îți aduce unul care e bun. Ți-l aduc aici și dacă e ceva mai complicat, ăla te cheamă la Timișoara sau la Cluj. (psiholog, Petroșani)

Pentru niște analize de rutină într-adevăr caut să merg la o clinică care este privată aici. Și altele în alt oraș, de exemplu în... Cluj. (lucrătoare socială și administratoare firmă, 45 de ani, Petroșani)

Unul dintre serviciile medicale pentru care migrația este foarte mare în alte județe este cel legat de nașteri. Femeile cu venituri medii spre mari apelează la servicii din Deva, Timișoara sau mai departe, din mediul privat sau de stat. Principalul motiv este renumita calitate scăzută a serviciilor medicale, mai ales în Petroșani (în prezent, așa cum subliniam mai sus, lipsește cadru medical pentru a acoperi secțiunea de neonatologie, esențială pentru nașteri).

Aici am fost programată pe data de 18 la cezariană, bebele a vrut să vină pe 10. M-am dus de urgență la Petroșani, am sunat-o pe doamna doctor la care am fost lunar la control la particular. Tocmai ieșise cu o oră din gardă și a zis „îmi pare rău, eu nu mă întorc”. Nu s-a întors să-mi facă cezariană și am nimerit la cea mai cum să zic... Toată lumea cred că o știe din Valea Jiului pe cea la care mă gândeam. Vai, sper sa nu mergeți la ea, doamnă. Mi-a rupt prapurile când a tras copilul din

burtă. Am rămas cu urmări. A trebuit să-mi fac reconstrucție totală la burtă acum trei ani. Dacă nu aveam trompele legate de ei în timpul procedurii și rămâneam gravidă, burta creștea și riscam să am probleme mari. (șomeră, 30 ani, Vulcan)

Accesarea serviciilor medicale de Stat din alte județe și serviciile private sunt restrictive, chiar imposibile, pentru o mare parte dintre femeile din Valea Jiului. Un alt efect direct al migrației, al lipsei locurilor de muncă și al faptului că mare parte dintre soțiile de mineri nu s-au ocupat decât de muncă domestică este lipsa asigurării de sănătate. Rezultatul este, așa cum ne-au precizat femeile în interviuri, o foarte mică atenție dată controlului și prevenției și mai degrabă apelarea la serviciile urgență atunci când apare o problemă acută de sănătate (mai ales când vine vorba de cele mai costisitoare, de tipul intervenției stomatologice).

N-am cum (să fac analize). Fiindcă-s pe bani. Totul se rezumă la bani. Când nu ai asigurare medicală și îți vine o factură de 13 milioane la curent, nu cred că te mai duci la un control. (casnică, 35 de ani, Petrila)

Până acum n-am avut probleme mari, dar cred că trebuie să plătesc așa o analiză ceva ce mai trebuie făcut. Dar le fac rar, trebuie să le plătesc, la particular. (casnică, 25 de ani, Petrila)

Înrăutățirea sănătății populației care migrează mai ales sezonier din Vale este dată și de specificul muncii pe care o desfășoară. Munca sezonieră în agricultură înseamnă câteva luni de trăit în condiții mai mult sau mai puțin precare,

cu siguranță foarte solicitante pentru corp, de multe ori periculoase sau nesigure.

Din agricultură sau din ce au muncit în afară au venit destui cu probleme serioase de sănătate. Că-s uzați. Acolo fac muncă de uzură. (asistentă medicală, 53 de ani, Petrila)

Specificul monoindustrial al zonei determină, de asemenea, ca discuțiile despre sănătate să fie legate în multe dintre strategiile de dezvoltare de bolile profesionale ale minerilor și modul în care serviciile medicale existente nu reușesc să acopere nevoia. Ceea ce nu se subliniază este că munca la mină a afectat și partenererele minerilor în moduri care se reflectă astăzi în sănătatea femeilor. Una dintre persoanele cu care am discutat, asistentă medicală într-un centru de permanență, subliniază că modul în care este vizibil impactul asupra sănătății femeilor specificul monoindustrial, chiar dacă ele au lucrat mai puțin în mină, este în probleme de sănătate de tipul boli cardiace sau neurologice.

Mă uit din punctul meu de vedere, deci soțul meu cât a lucrat la mină, am fost întotdeauna stresată. Ei erau stresați că lucrau în mină în condițiile în care lucrau. Noi stesate să-l vezi ajuns acasă după un schimb. Da, deci nu v-aș dori să trăiești în felul ăsta. Să știi că trebuie să vină, să spunem la 1 noaptea, veneam de la schimbul trei și tu de multe ori în loc să dormi stăteai și numărai să auzi că vine acasă. Deci poate că și grija asta, poate și o alimentație proastă. Nu știu. Așa s-a mâncat aici dintotdeauna, greu, gras, consistent că na, bărbații lucrau la mină și ce mâncau? Mâncăruri consistente.

Și aici eu am și râs mult timp, că de când am venit în vale zic, Doamne, aici toată grija era ce-or să mănânce în weekend. Da, era o grijă a mâncării. Pe care nu am avut-o până să vin aici. Adică ce să gătească tot timpul. E obsedată. Era acum nu știu cum și ce. Dar probabil că sunt niște rămășițe dintotdeauna. Da, eu așa cred că multe din bolile astea sunt de la alimentație și de la felul cum s-o trăit. Grijă, mult stres, accidente. Și probabil, no, insatisfacțiile astea politice, poate că și astea duc așa în timp tot așteptând. (asistentă medicală, 53 ani, Petrila)

IV. Accesul la servicii sociale

Îmbătrânirea și accesul la servicii de îngrijire

Sunt foarte mulți bătrâni, să nu uităm asta, că la noi populația este îmbătrânită. Este foarte îmbătrânită populația, sunt foarte mulți vârstnici și foarte mulți care sunt lăsați singuri acasă pentru că copiii au plecat fie în străinătate, fie locuiesc în alte orașe, fie locuiesc chiar în oraș, dar vârstnicii sunt singuri și unii chiar nu se descurcă, poate nici nu pot să meargă să-și facă niște cumpărături. Deci, trăiesc singuri în casă, izolați și îi rău. E greu. (psiholog, Petrila)

Dat fiind caracterul monoindustrial al zonei, valurile de migrație, lipsa atractivității în ceea ce privește oportunitățile de muncă, calitatea scăzută a vieții și, mai recent, pandemia, îmbătrânirea populației din Valea Jiului devine o problemă din ce în ce mai evidentă. Una dintre cele mai stringente probleme este lipsa de structură de îngrijire și sprijin pentru

vârstnici. Îmbătrânirea populației este o problemă la nivel național, iar conform Institutului Național de Statistică, 28% din vârstnici trăiesc singuri. Principalele probleme cu care se confruntă sunt: situația financiară (58%), sănătatea (46%), dependența de ceilalți (36%), sentimentul de inutilitate (33%) și singurătatea (30%). Consecința este apariția anxietății și stima de sine scăzută, care accentuează retragerea socială și, în final, depresia.

La acestea se adaugă lipsa unei infrastructuri specifice acestor nevoi: de la centre rezidențiale, la structuri de îngrijire la domiciliu, la centre de zi sau forme de organizare pentru petrecerea timpului în afara casei. La nivelul zonei există centre rezidențiale, 3 private și 2 publice, care acomodează aproximativ 200 de persoane, capacitate insuficientă pentru cererea sporită. Problema, mai ales pentru centrele private, este faptul că accesul la aceste servicii este direct corelat cu posibilitățile financiare ale beneficiarului sau familiei acestuia. Centrele de zi nerezidențiale au o distribuire inegală (3 din 6 orașe nu dețin astfel de centre), majoritatea aflându-se în Petroșani.

Femeile sunt afectate disproportațional mai mult de lipsa acestei infrastructuri, cum speranța de viață în general, dar mai ales în Valea Jiului este mai mare în rândul lor.

Pensiile de la mină sunt destul de mari, dar de regulă de ele beneficiază foștii mineri. În ultima vreme noi avem, cum să zic, mai mult probleme au văduvele lor. Ei s-au cam dus, săracii, și au rămas doamnele care nu au pensii. (lucrătoare asistență socială, Lupeni).

Slaba infrastructură a serviciilor publice și private de îngrijire a vârstnicilor înseamnă, totodată, că, atunci când este posibil, o parte a muncii de îngrijire se prestează în spațiul privat, preponderent de femeile din familia extinsă. Acest aspect îngreunează și mai mult situația femeilor aflate la vârstă activă în muncă care, nu de puține ori, au în îngrijire și copiii și care trebuie să jongleze și cu necesitatea de a munci pentru a aduce un venit în familie. Plecarea femeilor la muncă în străinătate duce la abandonul total al vârstnicilor cu nevoi de îngrijire. În contextul pandemiei, lipsei infrastructurii de îmbătrânire activă, dar și de îngrijire a acestora, s-a accentuat problema singurătății și izolării vârstnicilor, mulți dintre ei având rudele plecate în străinătate.

Majoritatea, mai ales dacă trec de vârsta pensionării, au toți copiii plecați în străinătate. De la prea mulți am auzit faptul că nu îi mai ajută cu nimic copiii plecați. Rămân singuri și fără suport. Noi, în proiectul Bahtalo am avut cuprinși 62 de bătrâni la care timp de trei ani de zile le-am dus lunar pachete cu alimente și produse de igienă. În momentul în care s-a terminat proiectul, luna trecută pe fața lor am văzut îngrijorarea. Ce facem noi de acum dacă voi nu mai veniți la noi? (lucrătoare asistență socială, Lupeni)

Violența domestică

Chiar dacă în niciunul dintre orașele unde am făcut interviuri, violența împotriva femeilor nu a fost menționată ca o problemă stringentă, infrastructura de sprijin și protecție pentru victime nu există decât în orașele aflate la o distanță destul de mare, de exemplu în Deva. Aceasta este însă o

soluție la care se apelează doar în cazuri extreme, de cele mai multe ori abuzul și violența fiind problemele care sunt de natura spațiului privat și evitate a fi expuse public. Lipsa sprijinului, infrastructurii și, astfel, a posibilității de a ieși din cercul abuzului le transformă, așa cum subliniază una dintre respondente, în victime:

Cele mai multe dintre ele sunt victime. Dacă vorbim de (violență)... din punctul ăsta de vedere, sunt victime. Victimele abuzurilor, pentru că abuzul poate să fie, uite, chiar financiar, emoțional, psihologic sau fizic. Dacă e ceva ce cred că este într-adevăr o problemă cu care ele se confruntă, asta ar fi, că sunt victime. (psiholog, Petrila)

Asemeni infrastructurii destinate îmbătrânirii și îngrijirii, cea cu privire la protecția victimelor violenței domestice este foarte redusă, chiar inexistentă în unele orașe. Centrele publice deținute de DGASPC Hunedoara deservește în principal persoane vârstnice cu diferite grade de handicap, iar restul situațiilor nu sunt acomodate decât în situații excepționale.

Nu există apartamente protejate, nu există servicii îndreptate pentru femeile abuzate. (consilier școlar, Petroșani)

Îmbunătățirea asistenței sociale, a infrastructurii și personalului ce oferă servicii sociale este, de altfel, un obiectiv important în Strategia pentru tranziția de la cărbune a Văii Jiului (2021-2030). Problemele de asistență socială sunt însă mixate pentru toate categoriile de beneficiari, relația de cauzalitate dintre sărăcie și fenomene de devianță având

note clasiste și pe alocuri rasiste. Apreciem însă și considerăm că aceasta este una dintre cele mai importante soluții: dezvoltarea unei viziuni integrate de intervenție socială care are în vedere mai multe dimensiuni ale problemelor cu care se confruntă fiecare dintre orașe.

V. Calitatea locuirii

Tranziția către alt tip de economie decât cea bazată pe cărbune și necesitatea scăderii emisiilor de CO₂ a însemnat în Valea Jiului, pe lângă închiderea minelor, și cea a termocentralelor. Trecerea de la încălzire centralizată la centrale de apartament a fost inițial salutată mai ales de femeile din zonele unde se aflau centralele, pentru că a însemnat și degrevarea de o mare parte din munca domestică de curățenie. Există chiar o anecdotă locală cu privire la Alb de Petroșani:

Nu vă spun ce înseamnă pentru o femeie să nu facă toată ziua curățenie, să facă o dată pe săptămână. Să nu spele la 3 săptămâni geamul, ci la 2 luni chiar. Să facă toată ziua curățenie și să spele covoare, ci să nu le spele juma de an. Eu am simțit asta. Deci aveam sobă, aveam cărbuni și aveam pisică. Și pisica mergea pe cărbuni și apoi pe dulap și eu cu cârpa după ea. Sau mizeria aia de funingine, erai cu nasul plin de funingini. Nu exista alb, exista alb de Valea Jiului. Asta nu înseamnă o zi purtată o haină albă, înseamnă 8 ore și pe urmă nici nu o puteai spăla. Era alb de Valea Jiului, nu exista culoarea alb. (ingineră, pensionară, Petrila)

A fost și o perioadă într-adevăr grea, când aveam parte de încălzire pe cărbune, pe centralele de cartier de cărbune în care într-adevăr cărbunele dădea un fum de nu puteai nici să-ți usuci rufele în balcon. A fost o perioadă mai, hai să nu zic neagră, mai cenușie. Pe urmă am trecut la partea de încălzire pe termoficare și s-a terminat cu încălzirea centralizată, s-a terminat cu centralele de cartier, s-a terminat cu fumul, s-a terminat cu Jiul care era poluat. Acuma e foarte curat și condițiile sunt cu totul altfel. (angajată administrația publică, Petroșani)

Chiar dacă a dus la o reducere a poluării și o îmbunătățire a calității aerului și apei, închiderea centralelor și lipsa unui sistem centralizat de încălzire a implicat și mai mari disparități între cei cu resurse financiare și cei fără:

Majoritatea oamenilor au centrale proprii pe gaz sau cei care nu și-au permis aceste centrale, au sobe. Sunt care încă mai merg cu lemn sau cu ce se mai găsește să își facă căldură (...). Mai sunt și alte zone de la noi și din Petroșani unde încă nu au centrale, că nu și-au permis oamenii. Sau sunt și zone unde nu au ajuns cu țevile gaz și atunci încă nu și-au pus centrale oamenii. Cu butelii, încă mai merge și varianta cu butelii. (Psiholog, Petroșani)

Unul dintre exemplele de efecte secundare extreme pe care le-a produs lipsa unei strategii eficiente de tranziție către alte sisteme de încălzire centralizată, mai puțin poluante, este recurgerea la materiale toxice pentru încălzire (corelat și cu proliferarea de depozite *second hand* în Valea Jiului) cum sunt hainele:

Avem multe depozite second hand la noi și ei vând saci cu haine care sunt rupte și nu se pot folosi nici măcar la calitatea a doua, am lucrat și în depozite ca și gestionar. Și doar calitatea întâi se bagă la magazine. Cele care nu se pot folosi nici măcar la calitate a doua se vând în saci cu haine. Pe vremea aia era un leu sacul, și asta vară tot un leu sacul era. Și vecina a cumpărat o dubiță plină cu saci din ăia. Și-o cumpărat o mașină de lemne, o mașină de haine și acum ea așa se încălzește, cu lemne și haine. (Casnică, 30 de ani, Vulcan).

În Aninoasa unde a fost depozitul, a avut patronul control din cauza oamenilor care locuiau la case împrejur. El făcea focul la angajați în depozit, cu hainele. Și tot mergea fumul la casele oamenilor. Au făcut plângere și (cei responsabili) au luat o amendă. (casnică, 30 de ani, Vulcan).

VI. Perspective asupra dezvoltării zonei

Discuțiile despre viitorul zonei sunt de cele mai multe ori încărcate de pesimism. Chiar dacă femeile cu care am discutat în cadrul cercetării au evidențiat o reziliență și adaptare la condiții materiale și socio-economice dificile, ceea ce a fost cel mai evident în majoritatea interviurilor este lipsa de încredere că lucrurile ar putea merge într-o direcție mai bună. Mai jos sunt câteva dintre extrasele din interviurile desfășurate pentru a evidenția lipsa încrederii într-un viitor mai bun și a capacității de gestionare a problemelor comunității. De cele mai multe ori neîncrederea este marcată de instabilitatea

financiară și lipsa de siguranță care a marcat istoric zona în ultimii 30 de ani:

Senzația mea e că se fac acum așa, ca în momentul în care te îneci. Și mai iei o gură de aer. De aia ziceam mai de vreme, că nu sunt extraordinar de optimistă de perioada asta. (...) Toată lumea din jurul meu e plecată, eu nu mai am prieteni aici, că e în țară, că e în străinătate... (...) Și pentru că, în general și financiar lucrurile încep să stea din ce în ce mai rău. Nu în sensul că produc mai puțini bani, în sensul că aștia pe care îi produc nu îmi ajung. Deci chestii din astea de te gândești. (Psiholog, Petroșani)

Pesimismul este determinat și de lipsa de dezvoltare economică. După cum am evidențiat în capitolul dedicat experiențelor de muncă, majoritatea angajatorilor (în afară de instituțiile publice) oferă puține locuri de muncă care sunt și prost plătite și pline de incertitudine:

Încerc să nu mă gândesc la viitor că nu...nu pot să fiu optimistă. Dacă noi din 97 tot stricăm ceva și n-am pus nimic, pentru că n-am pus. N-avem! Ce am făcut? Dacă mă uit în jur și caut 5, 10 societăți care să meargă bine. Greu de găsit. Sunt câțiva angajatori dar la nivel mic, cu ei nu ne putem mândri pentru o vale unde au fost concediați atâția. (Lucrătoare administrația publică, Petroșani)

Pesimismul și grija zilei de mâine se resimt ca o apăsare asupra sănătății mintale a locuitorilor din zonă. În unele

cazuri sunt percepute ca o cauză principală și pentru deteriorarea sănătății fizice.

Am fost optimistă până acum opt -zece ani în urmă, dar nu mai sunt așa de optimistă că o să se întâmple ceva și o să fim și noi mai fericiți. Fericiți așa, adică să fim veseli, veseli de la sine, să nu ducem așa tot timpul un bagaj în spate, că ce o să fie? Grija asta ne omoară și ne îmbolnăvește. Ce-o să fie? Nesiguranță, nesiguranță că ai copii la școală și poate nu o să ai cu ce să îi ții acolo sau știi și eu câte altele. (Asistentă medicală, 53 de ani, Petrila)

În ciuda unor măsuri luate la nivel local de autoritățile de asistență socială, acestea se dovedesc limitate pentru a combate problemele sociale care apar din cauza problemelor economice.

În jos pare că mergem, în jos. Asta mi se pare că s-a mărit începând cu numărul de nașteri la mame foarte tinere. Continuând cu calitatea actului didactic. Și continuând cu toată pleiada de servicii pe care ar trebui să ți le ofere ție statul. (consilier școlar, Petroșani)

Dar cea mai vizibilă sursă de pesimism este lipsa încrederii în autorități. Atât modul brutal și neplanificat în care s-a realizat închiderea minelor, cât și lipsa unor planuri ulterioare care să combată efectele acestui fenomen au determinat o completă neîncredere în capacitatea și dorința instituțiilor statului să gestioneze problemele sociale și de dezvoltare ale zonei.

Faptul că nu s-a pus nimica în locul lor, aicea este treaba Guvernului. Faptul că s-au gândit ei că dând niște disponibilizări și dând niște salarii compensatorii, minerii cu 8 clase să facă economie de piață peste noapte? Nu-i vina minerilor. Rezistența pe care o au la restructurări se vede și acum. Uitați-vă în ministere și în orice alte chestii bugetare. Cu minerii a fost mai ușor. Au închis mina și mereți acasă. Fără reconversii, fără alte locuri de muncă, fără...Am participat la un studiu și mergeam acasă să fac interviuri, prima la dreapta. Numai prima la dreapta, prima scară. Scări întregi în care am avut 1 locatar. Prima pe dreapta, poate că mai erau 2 pe stânga. N-am avut scări cu locatari. A trebuit să iau de pe stânga că nu a fost niciun locatar pe dreapta. Toți plecați în alte țări. Și oamenii ăștia de la Guvern dorm liniștiți. E incredibil. Întrebați oamenii ăștia care au deciziile în mâna lor ce fac? Ce fac? Noi suntem efectul. Cauza sunt ei. Pe ei nu-i trage nimeni de mânecă. Ar trebui toată ziua întrebați – cum dormiți? (ingineră, pensionară, Petrița)

Cu toate acestea, pesimismul legat de revitalizarea zonei și creșterea calității vieții locuitorilor nu este paralizant. Există o serie de inițiative care, cu toate că nu au un impact vizibil la nivelul întregii zone, transmit urme de speranță. Coaliția Valea Jiului Implicată este un bun exemplu în acest sens. Coaliția reprezintă un „cadru de organizare și cooperare pentru organizațiile neguvernamentale și grupurile civice locale, naționale și internaționale, cu scopul implementării de proiecte pentru dezvoltarea economică, socială și culturală a Văii Jiului și al promovării regiunii la nivel local, național,

europăean și global”¹⁰. Din aceasta fac parte numeroase organizații non-guvernamentale locale care, prin implicare activă își propun¹¹:

1. Consolidarea societății civile din Valea Jiului, prin încurajarea implicării civice, schimb de bune practici și îmbunătățirea colaborării între membrii acesteia.
2. Promovarea principiilor de bună practică în dezvoltarea durabilă a Văii Jiului și promovarea societății civile din Valea Jiului ca factor deosebit de important în procesul de elaborare a documentelor strategice de dezvoltare a regiunii.
3. Promovarea colaborării dintre societatea civilă din Valea Jiului și autoritățile publice locale, județene, regionale, naționale, europene și internaționale, mediul privat și cel academic.

De asemenea, tot la nivelul societății civile, organizația Planeta Petrila a organizat numeroase evenimente de reactivare culturală a zonei. Casa memorială a lui ID Sârbu în care au avut loc evenimente dedicate copiilor și seniorilor din zonă conține pe lângă istoria scriitorului, și obiecte de artă contemporană ale unor artiști cunoscuți la nivel național și internațional. Muzeul mamei și Muzeul Instalatorului sunt două proiecte desfășurate de organizație care au devenit puncte de atracție turistică atât pentru localnici cât și pentru alți vizitatori.

Cu toată neîncrederea care există în ceea ce privește autoritățile locale, există o serie de proiecte derulate de

---

¹⁰ <https://www.valeajiuluiimplicata.org/despre-noi/>

¹¹ Ibid.

acestea care din perspectiva interlocutoarelor au îmbunătățit calitatea vieții lor: renovarea Muzeului Mineritului, construirea unui bazin de înot (Petroșani și Lupeni), renovarea centrului civic, reamenajarea câtorva parcuri, renovarea drumurilor. De asemenea, în ciuda faptului că turismul nu este percepută ca o soluție pentru toată zona Văii Jiului și care poate compensa pentru locurile de muncă pierdute odată cu închiderea mineilor și în ciuda nemulțumirii față de modul în care a fost dezvoltată mai ales zona Straja, multe dintre femeile intervievate consideră turismul o oportunitate importantă care ar trebui valorificată. Însă toate au subliniat necesitatea unui turism atât de vară cât și de iarnă, dezvoltarea infrastructurii turistice și în orașele de lângă atracțiile cele mai importante, dar și existența unei viziuni integrate pentru întreaga Vale și nu inițiative individuale sau locale, ci zonale.

Mai mult decât atât, din rândul femeilor participante la interviuri, unele au venit cu o serie de soluții pe care le văd pentru revitalizarea zonei:

- implicarea autorităților locale în crearea de întreprinderi publice care să ofere locuri de muncă în special persoanelor vulnerabile
- sprijinirea antreprenoriatului local – fabrici de mobilă, fabrici de produse lactate, centre de colectare pentru fructe de pădure
- dezvoltarea turismului nu numai de iarnă ci și de vară
- valorificarea patrimoniului local și industrial – „Când se închide mina Vulcan o galerie să se facă muzeu și circuitul de la Mina” (șomeră, 30 ani)
- centre de sprijin mamă și copil pentru victimele violenței domestice, programe speciale pentru tinere adolescente

care sunt în risc de abandon școlar sau sunt în risc de a deveni mame adolescente

- un centru de permanență sau un centru în regim de urgență pentru fiecare dintre orașe
- centre de zi, dar și centre rezidențiale care să deservească vârstnicii singuri.

C. Concluzii și recomandări

Preocuparea pentru includerea egalității de gen în procesul de tranziție justă este una foarte recentă la nivel global și neexplorată în România. Literatura de specialitate pe care am prezentat-o în prima parte a raportului indică faptul că soluțiile de viitor în zonele aflate în tranziție justă trebuie să țină cont de nevoile și problemele specifice care afectează femeile. Rolurile de gen tradiționale încă persistente în aceste zone, chiar dacă au suferit schimbări majore în urma închiderii exploatărilor miniere se mențin în spațiul domestic și în munca de îngrijire, dar și în alegerea ocupațiilor pe piața muncii, fapt pentru care **genul nu ar trebui tratat doar ca una dintre dimensiunile tranziției, ci ar trebui să fie la baza realizării oricărei strategii și măsuri propuse pentru o dezvoltare socială sustenabilă**. Acesta este motivul pentru care am încercat în analiza noastră să avem o abordare cât mai comprehensivă asupra calității vieții femeilor din Valea Jiului, cu accent pe elementele care le afectează în mod particular, cum ar fi participarea la piața muncii, munca domestică, îngrijirea copiilor și vârstnicilor, serviciile sociale și de sănătate.

În ceea ce privește piața muncii, în urmă cercetării, am identificat cinci traiectorii specifice ale femeilor din Valea Jiului. (1) Femeile în vârstă care au trăit cel mai direct închiderea minelor și a industriei conexe pentru care aceasta a reprezentat o traumă majoră. Acestea, în cazurile cele mai fericite, se bazează pe pensia pe care o primesc și pe sprijinul familie, însă în multe situații aceste sunt complet vulnerabile și singure, având drept suport vecinii și ajutorul din partea serviciilor de asistență socială. (2) Femeile care se aflau în câmpul muncii în momentul închiderii minelor care, în cele mai multe dintre cazuri, au încercat diverse traiectorii profesionale care au inclus migrația către alte orașe din România sau din străinătate. (3) Femeile care au avut condiții favorabile pentru a avea acces la studii superioare, dar și la un loc de muncă în stabil. Sunt persoanele care lucrează în instituții ale statului, în organizații non guvernamentale sau mici antreprenoare. (4) Femeile care nu au avut acces la educație și nici la locuri de muncă. Pentru aceste persoane accesul la locuri de muncă stabile devine și mai dificil în momentul în care există și copii. În cele mai multe situații acestea supraviețuiesc prin diferite forme de asistență socială și prin muncă sezonieră. (5) Femeile care se află în căutarea locurilor de muncă plătite decent, pe care nu le pot obține cu toate că au avut acces la educație. Experiența acestora este marcată de traiectorii flexibile de muncă, în care munca în străinătate reprezintă o sursă importantă pentru asigurarea unor lucruri de bază cum ar fi locuirea.

Situația locurilor de muncă în comunitatea din Valea Jiului este marcată de trei fenomene îngrijorătoare care afectează calitatea vieții femeilor:

- locuri de muncă plătite prost
- locuri de muncă precare
- migrația.

Procesul de decarbonizare și închidere a minelor a însemnat pentru multe din femeile din Valea Jiului și că presiunea muncii salariate s-a adăugat celei domestice și de îngrijire și/sau reproducere socială. Așa cum am subliniat în capitolul privind accesul la educație, lipsa de acces la servicii publice de educație de tip creșă, grădiniță cu program prelungit, after-school a însemnat punerea pe umerii femeilor, mai ales în cazul celor cu situații economico-sociale instabile dar nu numai, a responsabilității creșterii și educației copilului/copiiilor. De asemenea, în toate orașele avute în vedere de studiu există un nivel ridicat de stratificare socială, care se răsfrânge asupra calității discrepante a școlilor, în funcție de cartierele în care se află, iar reușita școlară a copiilor este condiționată de cele mai multe de ori de investiția resurselor financiare din partea familiei. Pentru a face față presiunilor financiare, multe dintre femei au ales, așa cum subliniam mai sus, migrația ca strategie economică. Acest fenomen se răsfrânge atât asupra școlilor prin declinul demografic, asupra copiilor rămași în grija rudelor, bunicilor sau vecinilor prin creșterea absentismului, abandonului școlar, al numărului de mame minore, dar și asupra vârstnicilor, pentru care femeile din familia extinsă sunt principala structură de sprijin. Astfel, lipsa sau insuficienta dezvoltare a infrastructurii educaționale și de îngrijire se corelează cu problemele legate de situația locurilor de muncă.

În cadrul cercetării am identificat de asemenea probleme legate de lipsa de acces la servicii medicale de bază de

calitate, mai ales în ceea ce privește medicina de familie, dar și cea de maternitate, neonatologie și pediatrie.

Tranziția justă poate însemna o oportunitate de a depăși situația dificilă în care se află majoritatea femeilor din Valea Jiului, în măsura în care va răspunde nevoilor lor concrete, inclusiv prin dezvoltarea infrastructurii locale a serviciilor sociale și de îngrijire și prin programe de dezvoltare destinate în mod direct promovării egalității de gen (în educație, muncă).

Recomandări

1. Includerea genului în toate programele, strategiile, planurile și acțiunile de dezvoltare (*gender mainstreaming*).

Programele, strategiile, planurile și acțiunile de dezvoltare ale Văii Jiului au adresat în general problema închiderii minelor și reconversia profesională a foștilor mineri (majoritar bărbați), prin dezvoltarea unor activități economice alternative, mai sustenabile, care pot valorifica potențialul local, cum ar fi serviciile turistice, de cultură, de agrement și industrii creative sau activități meșteșugărești. Putem spune că procesul de reconversie profesională a lucrătorilor din sectorul energetic a fost, în cea mai mare parte, un eșec neproducând efectele economice dorite. Includerea perspectivei de gen în toate acestea înseamnă a ține cont de nevoile și problemele specifice cu care se confruntă femeile din zonă și ar putea oferi o direcție nouă pentru dezvoltarea economică a zonei. Astfel, stabilirea unor direcții de acțiune/ măsuri suplimentare în favoarea includerii genului poate fi una dintre soluțiile de care are nevoie Valea Jiului.

2. Participarea femeilor la luarea deciziilor

Se recomandă ca deciziile care au implicații asupra unor categorii sociale să se ia întotdeauna în consultare cu grupul vizat. Participarea femeilor la luarea deciziilor cu privire la strategiile și planurile de dezvoltare a zonei și de tranziție justă, precum și la deciziile cu privire la alocare bugetară poate contribui la includerea perspectivei de gen care altfel riscă să fie omisă, inclusiv aducerea în atenție a unor probleme specifice care pot rămâne sub radar. Se recomandă construirea de rețele locale de dezvoltare participativă care să includă cât mai activ și femeile din diferite categorii sociale și întâlniri regulate între reprezentanți ai autorităților și reprezentate ale grupurilor de inițiativă ale femeilor.

Sprijinirea grupurilor de inițiativă locale a femeilor prin acordarea unui spațiu la nivelul fiecărei localități în care femeile să se poată întâlni cu regularitate, consulta și organiza cu privire la problemele comunitare.

3. Sensibilizarea factorilor de decizie cu privire la drepturile femeilor și egalitatea de gen

Întrucât preocuparea pentru drepturile femeilor și egalitatea de gen este neglijată în prezent în politicile de dezvoltare a Văii Jiului, se recomandă derularea unor proiecte care să urmărească sensibilizarea actorilor – cheie și a factorilor de decizie pe aceste teme (programe de training pentru autorități, funcționari publici), astfel încât să le acorde o mai mare atenție în viitor.

Colaborare cu COJES, desemnare unui expert în egalitate de șanse la nivelul fiecărei autorități locale – dezvoltarea unui plan local de egalitate de șanse între femei și bărbați.

4. Antreprenoriat local feminin sustenabil

Programele de sprijinire a inițiativelor antreprenoriale locale să fie adaptate la segregarea de gen ocupațională existentă în prezent, ținând cont și de potențialul de dezvoltare al zonei. În acest sens se recomandă ca atunci când sunt derulate programe de sprijin al antreprenoriatului în zonă, fie să se includă programe specifice de promovare a antreprenoriatului feminin (programe destinate exclusiv femeilor), fie să se acorde atenție antreprenoriatului în domenii feminizate (ca de exemplu educația, îngrijirea).

În contextul actual se preconizează deschiderea unor linii de finanțare pentru inițiative antreprenoriale în comunitățile dezavantajate. Pentru accesarea acestor oportunități femeile au nevoie de informare și consiliere din partea autorităților și a organizațiilor non-guvernamentale.

5. Oportunități de muncă pentru femei

Pentru a crește accesul la locuri muncă al femeilor aflate la vârste active se recomandă adoptarea de către angajatori a unor măsuri care să crească reconcilierea cu viața privată în cazul mamelor cu copii mici, cum ar fi orarul flexibil, munca part-time sau telemunca (acolo unde este posibil) și, în măsura în care este posibil, derularea unor programe de formare destinate femeilor, cu scopul depășirii segregării de gen ocupaționale. Recomandăm sprijinirea prin granturi/ consiliere/ scutire de taxe a inițiativelor antreprenoriale și de economie socială dezvoltate de femei și care angajează femei din zonă, în special femei din contexte sociale dezavantajate (mame singure, femei fără venituri, etc.)

6. Dezvoltarea infrastructurii de servicii sociale și de îngrijire (creșe, grădinițe, after-school, centre pentru vârsta a III-a, servicii în domeniul violenței domestice, programe pentru mame tinere)

Așa cum reiese din prezenta cercetare, slaba dezvoltare a infrastructurii publice de creșe, grădinițe, școală-după-școală (after-school) și de servicii sociale destinate vârstnicilor afectează într-o mare măsură femeile și oportunitățile lor de angajare. Valorificarea potențialului profesional al femeilor active în muncă se poate face prin acoperirea nevoilor de îngrijire prestate în prezent de acestea în cadrul familiei, concomitent cu programe de încurajare a bărbaților de a participa la muncile de îngrijire în familie (inclusiv popularizarea unor măsuri deja existente, cum ar fi posibilitatea ca tații să ia concediul de creștere a copiilor).

Se poate explora sprijinirea inițiativelor de tipul Tagesmutter (mamă pe timp de zi) din Germania – în care o femeie are în grijă 3-6 copii ai ei și ai și a altor femei din comunitate sau femeile se organizează cu schimbul.

Serviciile sociale trebuie să adreseze probleme specifice care afectează majoritar femeile, cum ar fi problema violenței domestice, prin alocarea de resurse destinate centrelor de consiliere juridică, psihologică și socială și de adăpost. Totodată, pentru a reduce reincidenta cazurilor de violență domestică, se recomandă înființarea unor centre de consiliere pentru agresori (pentru consiliere psihologică, terapie de grup).

Nu în ultimul rând, este necesară adresarea problemei mamelor cu vârste tinere, problemă care reiese și din prezenta cercetare, prin programe specifice care să aibă ca obiective:

1) prevenția sarcinilor în rândul fetelor cu vârste minore (prin activități școlare și extrașcolare) prin creșterea accesului la educație sexuală în rândul fetelor și băieților, acces la metode de contracepție gratuite în rândul minorilor; 2) incluziunea socială a mamei tinere (prevenirea abandonului școlar, asigurarea unui venit pentru subzistență, îngrijirea copilului, programe de educare parentală).

Alocarea și dotarea de spații în consilierea unei asistente sociale în care femeile să se poată organiza pentru sprijin comunitar în diferite probleme precum prevenirea violenței, îngrijire copii.

7. Asigurarea accesului la servicii de sănătate

Așa cum reiese din interviurile realizate, în prezent este o nevoie acută de medici de familie care să asigure accesul la servicii medicale de bază locuitorilor din Valea Jiului, dar și de medici specialiști – cum ar fi obstetricieni, neonatologi, pediatri. Femeile gravide sau în travaliu și cele cu copii în îngrijire sunt nevoite să apeleze la servicii de sănătate din alte localități, uneori aflate la distanței considerabile. Situația nu este, cu siguranță, specifică doar zonei Văii Jiului, dar pornind de la acest exemplu se pot gândi programe naționale de încurajare a medicilor tineri de a se reloca în zone defavorizate, rurale, prin stimulente financiare și acces la locuințe, pentru a se răspunde acestor nevoi.

O altă problemă stringentă, care se regăsește și la nivel național, este aceea a lipsei de asigurare de sănătate. Femeile sunt cel mai puternic afectate de lipsa participării pe piața muncii remunerate – în contextul absenței locurilor de muncă, dar și a unei infrastructuri de îngrijire a copiilor precum și a diviziunii rolurilor în familie. Este necesar un demers legislativ

prin care femeile care au în îngrijire copii sau alte persoane sau au prestat servicii de îngrijire peste 5 ani să beneficieze automat de asigurare de sănătate.

De asemenea, recomandăm derularea unor programe la nivel local, de analize de sănătate gratuite cu rol de prevenție, inclusiv testare gratuită Babeș Papanicolau.

8. Promovarea egalității de șanse și capacității femeilor în sectorul neguvernamental

Promovarea egalității de șanse în sectorul neguvernamental are două componente puternic inter-dependente:

■ **În interiorul modului de organizare a organizațiilor:** recomandăm în primul rând formarea și sensibilizarea echipei conducere, a personalului și a voluntarilor pe tematica egalității de gen prin participare la ateliere și traininguri în acest domeniu. Recomandăm desemnarea unei persoane în interiorul fiecărei organizații care să fie responsabilă de tematica asigurarea egalității de șanse și care să organizeze întâlniri regulate cu echipa de conducere, dar și cu membrii, personalul, voluntarii. Realizarea la nivelul fiecărei organizații a unui plan de acțiune pentru implementarea principiului egalității de gen, plan care să fie monitorizat și actualizat cu regularitate. De asemenea, recomandăm asigurarea unei parități de gen în structurilor organizațiilor și la nivel de conducere a acestora.

■ **În activitățile pe care organizațiile neguvernamentale le desfășoară:** recomandăm consultarea femeilor din categorii sociale, etnice, de vârstă diverse pentru stabilirea nevoilor cu care comunitățile se confruntă și identificarea de soluții. De asemenea, recomandăm ca organizațiile să monitorizeze în ce măsură femeile și persoanele din categorii sociale defavorizate participă la deciziile de la nivel local, consultări

publice, sunt incluse în planurile de dezvoltare și strategiile instituțiilor de la nivel local.

Recomandăm crearea unui grup de dezvoltare comunitară care să fie centrat pe nevoile cu care se confruntă femeile, inclusiv femeile din comunități marginalizate din zonă, împunternicirea femeilor pentru ca acestea să găsească soluții în interiorul comunității, dar și să adreseze problemele cu care se confruntă autorităților. Pentru menținerea acestui grup recomandăm dezvoltarea de activități cu comunitatea în formate, locații și intervale orare accesibile femeilor din diferite categorii de vârstă și comunități. Pentru o mai bună capacitate a femeilor, recomandăm dezvoltarea de programe de consiliere în accesarea de finanțări pentru dezvoltarea de inițiative antreprenoriale ale femeilor.

În ceea ce privește activitățile organizațiilor, încurajăm dezvoltarea de proiecte care să răspundă nevoilor femeilor, așa cum acestea reies din acest studiu. Dintre acestea menționăm în special domeniul sănătății unde recomandăm inițiative care să sprijine accesul la analize medicale gratuite precum și domeniul educației și îngrijirii unde identificăm nevoia de after-school, grădinițe cu program prelungit.

Nu în ultimul rând recomandăm dezvoltarea unei inițiative de politică publică pentru recunoașterea muncii neremunerate, dar care e în folosul societății – respectiv munca de îngrijire și munca domestică – ca muncă și acordarea de beneficii sociale (pensii, asigurare medicală) pentru această muncă.

Bibliografie

1. Beatty, Christina. 2016. 'Two Become One: The Integration of Male and Female Labour Markets in the English and Welsh Coalfields'. *Regional Studies* 50 (5): 823–34. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.943713>.
2. Bennett, Katy. 2004. 'A Time for Change? Patriarchy, the Former Coalfields and Family Farming'. *Sociologia Ruralis* 44 (2): 147–66. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2004.00268.x>
3. Bennett, Katy. 2015. 'Women and Economy: Complex Inequality in a Post-Industrial Landscape'. *Gender, Place & Culture* 22 (9): 1287–1304. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2014.958066>
4. Castelles, Manuel. 2000. *The rise of the network society*. Blackwell Publishers, Oxford and Malden, MA.
5. Castells, Manuel. 1997. *The power of identity: the information age: economy, society and culture*. Vol. 2, Blackwell Publishers, Oxford and Malden, MA.
6. Castells, Manuel. 2002. 'Local and global: cities in the network society.' *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 93(5): 548–58.
7. Campbell, Stephanie, Coenen, Lars. 2017. 'Transitioning beyond coal: Lessons from the structural renewal of Europe's old

- industrial regions'. CCEP Working Paper 1709, November 2017. Crawford School of Public Policy, Australian National University
8. David Kideckel (2004) *Miners and Wives in Romania's Jiu Valley: Perspectives on Postsocialist Class, Gender, and Social Change, Identities*, 11:1, 39-63, DOI: 10.1080/725289024
  9. David Kideckel. 2010. *România postsocialistă. Munca, trupul și cultura clasei muncitoare*. Polirom, Iasi
  10. Davis, Fred. 1979. *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. New York: The Free Press.
  11. Dennis, Norman, Fernando Henriques, and Clifford Slaughter. 1969. *Coal is our life: an analysis of a Yorkshire mining community*. London: Tavistock Publications.
  12. Guțu, Dinu, Țoc, Sebastian. 2021. '24/7 Muncă de îngrijire și migrația femeilor române și moldovence în Italia'. București
  13. Haney, M. & Shkaratan, M. (2003). *Mine closure and its impact on the community: Five years after mine closure in Romania, Russia and Ukraine*. Policy Research Working Paper No. 3083. World Bank: Washington, DC. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18177>
  14. Kuykendall, Taylor and Potter, Ellie. 6 March 2019. 'Coal mining conditions, culture create unique challenges in gender-parity push'. S&P Global. <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/50282862>
  15. Martinez-Fernandez, C., Wu, C.T., Schatz, L.K., Taira, N. & Vargas-Hernandez, J.G. 2012. 'The Shrinking Mining City: Urban Dynamics and Contested Territory.' *International Journal of Urban and Regional Research*, 36, 245-260.
  16. McDonald, Paula, Robyn Mayes, and Barbara Pini. 'Mining Work, Family and Community: A Spatially-Oriented Approach to the Impact of the Ravensthorpe Nickel Mine Closure in Remote

- Australia.' *Journal of Industrial Relations* 54, no. 1 (February 2012): 22–40. <https://doi.org/10.1177/0022185611432382>.
17. Smith, Samantha, and Just Transition Center. „Just Transition and Gender–A Review.” ILO 2015, no. 2 (2020).
18. Strambo, C., Aung, M.T. and Atteridge, A. (2019). 'Navigating coal mining closure and societal change: learning from past cases of mining decline'. SEI Working Paper. Stockholm Environment Institute, Stockholm.
19. Walk, Paula, Isabell Braunger, Josephine Semb, Carolin Brodtmann, Pao-Yu Oei, and Claudia Kemfert. 2021. „Strengthening Gender Justice in a Just Transition: A Research Agenda Based on a Systematic Map of Gender in Coal Transitions” *Energies* 14, no. 18: 5985. <https://doi.org/10.3390/en14185985>
20. Warhurst, Alyson, ed. *Mining and the environment: case studies from the Americas*. Idrc, 1999.
21. Williams C (1981) *Open Cut: The Working Class in an Australian Mining Town*. Sydney: Allen and Unwin.

Rapoarte :

22. Organizația Internațională a Muncii, 2015, "Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all" : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf
23. Agenția Internațională a Energiei, 2021, *Net Zero by 2050 A Roadmap for the Global Energy Sector* : <https://www.iea.org/reports/net-zero-by-2050>
24. ITUC, 2019, *The contribution of social dialogue to the 2030 Agenda - Promoting a Just Transition towards sustainable*

economies and societies for all: https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/role_of_social_protection_in_a_just_transition_en.pdf

25. Planul teritorial de tranziție justă Hunedoara, 2021 : <https://adrvest.ro/wp-content/uploads/2021/04/Planul-Teritorial-pentru-Tranzitie-Justa-Hunedoara-2021-2027-Draft-1.pdf>

26. Strategia pentru tranziție de la cărbune a Văii Jiului, 2021 : <https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/09/1abd-1d8a7ae172a12c45bc79287ec26d.pdf>

27. Organizația Internațională a Muncii, 2017, "Gender, labour and a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all" Autor: Rishabh Kumar Dhir: https://www.ilo.org/global/topics/equality-and-discrimination/publications/WCMS_592348/lang-en/index.htm

Link-uri:

28. Organizația Națiunilor Unite, 2021, IPCC report: 'Code red' for human driven global heating, warns UN chief, link: <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097362>

29. Valea Jiului implicată, Despre noi, link: <https://www.valeajiuluiimplicata.org/despre-noi/>

